

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS 2•2005

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS

2•2005

SAĪSINĀJUMI

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

DENOS – LCD vērtspapīru norēķinu sistēma

DVP – *delivery versus payment*; piegāde pret samaksu

ECB – Eiropas Centrālā banka

EKS – Elektroniskā klīringa sistēma

EKS 95 – Eiropas Kontu sistēma 1995

ES – Eiropas Savienība

ES10 – valstis, kuras pievienojās ES 2004. gada 1. maijā

FDL – *First Data Latvia* karšu norēķinu sistēma

FKTK – Finanšu un kapitāla tirgus komisija

FOP – beznaudas norēķini

FRS – ASV Federālo rezervju sistēma

GAP – pārceenošanas starpība jeb PJA un PJS starpība

IKP – iekšzemes kopprodukts

INK – ienākumus nenesošie kredīti

KPR – kapitāla pietiekamības rādītājs

LCD – Latvijas Centrālais depozitārijs

LLDA – Latvijas Līzinga devēju asociācija

MFI – monetārā finanšu iestāde

MVU – mikrouzņēmumi, mazie un vidējie uzņēmumi

NVS – Neatkarīgo Valstu Savienība

PJA – pret procentu likmju pārmaiņām jutīgie aktīvi

PJS – pret procentu likmju pārmaiņām jutīgās saistības

PNS – Pasta norēķinu sistēma

POS – norēķinu karšu pieņemšanas vieta

RFB – Rīgas Fondu birža

RIGIBID – *Riga Interbank Bid Rate*; Latvijas starpbanku noguldījumu procentu likmju indekss

RIGIBOR – *Riga Interbank Offered Rate*; Latvijas starpbanku kredītu procentu likmju indekss

ROA – aktīvu atdevē

ROE – kapitāla atdevē

SAMS – Starpbanku automatizētā maksājumu sistēma

SDR – Speciālās aizņēmuma tiesības (*Special Drawing Rights*)

VaR – maksimālie gaidāmie zaudējumi noteiktā laika posmā ar noteiktu varbūtību (*Value-at-Risk*)

VNS – Latvijas Bankas organizētā vērtspapīru norēķinu sistēma

Izdevumā "Finanšu Stabilitātes Pārskats" izmantoti Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas, Latvijas Līzinga devēju asociācijas, LURSOFT (Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra datu bāzes) un Latvijas Bankas dati.

Grafiskos attēlus sagatavojot, izmantoti Reuters (1., 2., 31., 33. un 34. att.), Latvijas Bankas (3., 6., 19.–22., 36., 38., 39., 52.–60. un 63. att.), Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (4., 5., 7.–18., 23.–30., 32.–35. un 37. att.), Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes (40.–42. att.), Latvijas Līzinga devēju asociācijas (43., 44. un 49.–51. att.), MarketLab (45.–48. att.), First Data Latvia (61. att.) un Latvijas Centrālā depozitārija (62. un 64. att.) dati. Tabulas sagatavojot, izmantoti Latvijas Bankas (1. un 2. tabula) un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (3.–5. tabula) dati.

SATURS

Kopsavilkums	4
1. Latvijas ārējā ekonomiskā vide un iekšzemes ekonomiskā aktivitāte	5
2. Banku kreditisks	8
3. Banku pelnītspēja	14
4. Banku kapitāla pietiekamība	18
5. Banku procentu likmju risks	19
6. Banku valūtas risks	22
7. Banku likviditāte	23
8. Finansiālā ievainojamība	25
9. Nebanku finanšu sektors	30
10. Maksājumu sistēmas	32
11. Vērtspapīru norēķinu sistēmas	38

KOPSAVILKUMS

2005. gada 2. pusgadā, palielinoties kreditēšanas attīstības tempam un nekustamā īpašuma cenām, turpinājās strauja Latvijas tautsaimniecības un finanšu sektora izaugsme. Tautsaimniecības attīstības kāpumu, tāpat kā 2005. gada 1. pusgadā, noteica spēcīgais iekšzemes pieprasījums. Vienlaikus palielinājās arī ārējais pieprasījums. Iekšzemes pieprasījumu būtiski veicināja straujā kreditēšanas attīstība. Zemas procentu likmes un ārvalstu resursu pieejamība, kā arī labvēlīgas prognozes par tautsaimniecības tālāku izaugsmi noteica gan nefinanšu sabiedrībām, gan mājsaimniecībām izsniegtu kredītu atlikuma tempa kāpumu. Īpaši strauji attīstījās hipotekārā kreditēšana. Spēcīgais pieprasījums tautsaimniecībā arvien būtiskāk ietekmēja gan inflāciju, gan arī tekošā konta deficitu. Tiem saglabājoties ilgstoši, var tikt apdraudēta tālāka sabalansēta tautsaimniecības attīstība. Lai veicinātu makroekonomisko stabilitāti, Latvijas Banka 2005. gada 17. novembrī pieņēma lēmumu palielināt rezervju normu bankām un ārvalstu banku filiālēm no 6% uz 8%.

Straujā kreditēšanas attīstība kopumā nav pasliktinājusi Latvijas banku sektora finansiālo stāvokli un aktīvu kvalitāti. Banku pelnītspēja un darbības efektivitāte turpināja augt. Kredītu kvalitāte uzlabojās gandrīz visās lielākajās tautsaimniecības nozarēs. Palielinājās arī mājsaimniecībām izsniegtu kredītu kvalitāte. Speciālie uzkrājumi gandrīz pilnīgi sedza INK. Augot banku konkurencei, saglabājās konservatīva kredīta mājokļa iegādei atlikuma attiecība pret nodrošinājuma vērtību. Banku pakļautība valūtas un procentu likmju riskiem joprojām bija ierobežota.

Spēcīgais iekšējais un ārējais pieprasījums veicināja nefinanšu sabiedrību rentabilitātes pieaugumu 2005. gada pirmajos deviņos mēnešos, mazinot šā sektora finansiālo ievainojamību. Strauja izaugsme bija vairākumā pakalpojumu nozaru. Pakāpeniski palielinājās arī apstrādes rūpniecības attīstības temps. Taču pieauga nefinanšu sabiedrību, īpaši nekustamā īpašuma segmentā, parāda līmenis, t.sk. procentu maksājumus radošā parāda īpatsvars kopējā parādā.

Arvien lielāku banku kreditportfelē daļu veido ar nekustamo īpašumu saistītajām nozarēm izsniegtie kredīti. Šīs daļas tālāks pieaugums var mazināt risku diversifikāciju un paaugstināt jutīgumu pret nelabvēlīgu nekustamā īpašuma tirgus attīstību. Mājokļu cenu kāpums un augsta rentabilitāte nekustamā īpašuma nozarē nevar saglabāties ilgi. Nozares parāda līmenis vairāk nekā divas reizes pārsniedz pašu kapitālu. Tās procentu maksājumu segums 2005. gadā uzlabojās, tomēr saglabājās ievērojami zemāks nekā vidējais līmenis tautsaimniecībā. Tāpēc nozare ir jutīga pret naudas plūsmas svārstībām, un bankām jābūt īpaši piesardzīgām, kreditējot šīs nozares nefinanšu sabiedrības.

Mājsaimniecību finansiālā situācija uzlabojās bezdarba krituma un ienākumu pieauguma ietekmē. Taču mājsaimniecību parāda pieauguma temps ievērojami pārsniedza to ienākumu kāpuma tempu. Straujš mājsaimniecību parāda un aizņēmuma vidējā apjoma pieaugums, arvien lielākam iedzīvotāju skaitam iesaistoties kreditēšanā, palielina mājsaimniecību finansiālo ievainojamību. Būtiskākie riski saistīti ar nelabvēlīgu nekustamā īpašuma tirgus attīstību, kas varētu samazināt ķīlas vērtību, ar eiro izsniegtu kredītu procentu likmju kāpumu, kas palielinātu parāda apkalpošanas izmaksas vidējā termiņā, kā arī ar augsta inflācijas tempa saglabāšanos.

Arvien vairāk banku izmanto banku kapitāla pietiekamības minimālās prasības samazinājumu. Tāpēc sarukusi banku spēja absorbēt potenciālu kreditriska kāpumu. Īpaši strauji palielinājās banku jutīgums pret nekustamā īpašuma šoku ar ietekmi uz mājsaimniecībām.

Kopumā banku likviditāte joprojām pārsniedz FKTK noteiktās prasības. Tomēr likviditātes rādītāji samazinājās, un vairākumam kredītu tirgū aktīvo banku tie ir tuvu minimumam. Arvien lielāka atkarība no ārvalstu banku finansējuma padara bankas jutīgākas pret potenciālām ārvalstu finansējuma nosacījumu pārmaiņām.

Sistēmiska riska iespējamība Latvijas maksājumu sistēmā ir ļoti ierobežota. Analizējot nozīmīgākās starpbanku maksājumu sistēmas SAMS darbību situācijā, kad kāds no tās dalībniekiem nespētu veikt savus maksājumus, tika konstatēts, ka viena sistēmas dalībnieka likviditātes problēmas neradītu būtiskas likviditātes problēmas citiem sistēmas dalībniekiem.

1. LATVIJAS ĀRĒJĀ EKONOMISKĀ VIDE UN IEKŠZEMES EKONOMISKĀ AKTIVITĀTE

Naftas cenu straujā kāpuma un procentu likmju pieauguma apstākļos ārējā ekonomiskā vide saglabājās labvēlīga, un Latvijas tautsaimniecības izaugsmē paātrinājās.

2005. gada 2. pusgadā pasaules tautsaimniecība turpināja atveseļoties. 4. ceturksnī ekonomiskā aktivitātē īslaicīgi palēninājās, tomēr kopumā pasaules tautsaimniecības attīstība bija veiksmīga.

Naftas cenas saglabājās augstas, taču tās pagaidām nav nozīmīgi ietekmējušas attīstīto valstu inflāciju un tautsaimniecības izaugsmi.

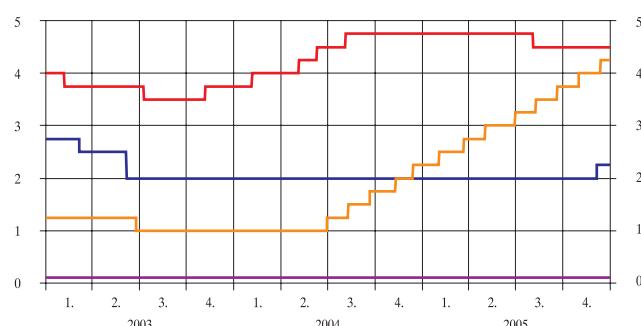
Neraugoties uz straujo naftas cenu kāpumu un viesuļvētras "Katrīna" postijumiem, ASV tautsaimniecības attīstības temps 3. ceturksnī atkal paātrinājās spēcīga privātā pieprasījuma dēļ. Tomēr 2005. gada beigās ekonomiskā aktivitātē palēninājās galvenokārt sakarā ar bargo ziemu, jo samazinājās aktivitāte būvniecībā, kā arī privātā pieprasījuma pieauguma tempa krituma dēļ. 2. pusgadā FRS četras reizes paaugstināja bāzes likmi, un 2005. gada beigās tā sasniedza 4.25%.

Kopš 2. pusgada eiro zonas tautsaimniecībā vērojama uzlabošanās. Iekšzemes pieprasījuma pieauguma temps pakāpeniski paātrinājās, veicinot sabalansētu eiro zonas tautsaimniecības attīstību. Iekšzemes pieprasījuma nostiprināšanos nodrošināja ievērojams investīciju apjoma kāpums labvēligu finanšu nosacījumu un sa biedrību pelnītspējas pieauguma dēļ. 2. pusgadā bija vērojams kopš 2000. gada 4. ceturkšņa straujākais eksporta apjoma kāpums. Eiro zonas inflācija joprojām pārsniedza ECB inflācijas mērķa līmeni, tomēr ekonomiskā situācija eiro zonā uzlabojās. Tāpēc ECB Padome 2005. gada decembrī paaugstināja bāzes likmi par 25 bāzes punktiem (līdz 2.25%). Tā bija pirmā bāzes likmes maiņa pēdējo divarpus gadu laikā (sk. 1. att.).

1. attēls

PASAULES NOZĪMĪGĀKO CENTRĀLO BANKU BĀZES LIKMES (%)

- (ECB)
- (FRS)
- (Japānas Banka)
- (Anglijas Banka)

ES10 valstu (izņemot Kipru un Maltu) tautsaimniecības attīstība 2. pusgadā bija straujāka nekā gada sākumā. Vairākumā valstu izaugsmi veicināja iekšzemes pieprasījuma stabilizēšanās un investīcijas. Šajās valstīs nostiprinājās rūpnieciskā ražošana. Tautsaimniecības izaugsme, straujs IKP pieaugums un produktivitātes kāpums nodrošināja augsto bezdarba rādītāju samazināšanos visās minētajās valstīs.

Igaunijas un Lietuvas IKP pieaugums 2. pusgadā bija straujāks nekā 1. pusgadā. Tautsaimniecības izaugsmi 2. pusgadā veicināja gan eksporta pieaugums, gan iekšzemes pieprasījuma kāpums. Palielinājās rūpnieciskās ražošanas un eksporta apjoms. Rūpniecības attīstība veicināja jaunu darba vietu rašanos, un bezdarba līmenis Igaunijā samazinājās līdz 2.7%, bet Lietuvā – līdz 4.1%. Iekšzemes patēriņa pieaugumu veicināja iedzīvotāju ienākumu palielināšanās un straujā kreditēšanas attīstība. Būtiski pieaugot eksportam, Igaunijā tomēr saglabājās liels tekošā konta deficits. Patēriņa cenu gada vidējo pieaugumu 2. pusgadā (4.2%) galvenokārt noteica degvielas sadārdzināšanās un administratīvi regulējamo cenu palielināšanās. Lietuvā cenu kāpumu (2.6%) noteica transporta un veselības aprūpes pakalpojumu sadārdzināšanās. 2005. gada beigās Igaunijā bija valsts budžeta pārpalikums un mazākā valsts parāda attiecība pret IKP ES.

Krievijas IKP 2. pusgadā pieauga mazliet straujāk. Joprojām Krievijas tautsaimniecības attīstību nodrošināja eksporta kāpums un augstās naftas cenas pasaules tirgū. Eksporta kāpums joprojām bija ievērojams, tomēr eksporta pieauguma temps turpināja kristies. Naftas cenu kāpums vienlaikus ar ārējā pieprasījuma un investīciju aktivitātes kritumu palēnināja Krievijas naftas eksporta attīstību. Tā ienesīgumu samazināja arī eksporta nodevu paugstīnāšana. Rūpniecības attīstību galvenokārt noteica ražošanas apjoma kāpums uz eksporta produkcijas ražošanu orientētajās nozarēs (metālu ražošanā, ķīmisko vielu ražošanā un naftas pārstrādes produktu ražošanā), kā arī iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošanā un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā. Augot iedzīvotāju ienākumiem, lielāka kļuva iekšējā pieprasījuma ietekme uz tautsaimniecības attīstību. Privātais patēriņš strauji palielinājās, lai gan joprojām bija augsta inflācija. 2. pusgadā patēriņa cenas vidēji gadā pieauga par 12.0%.

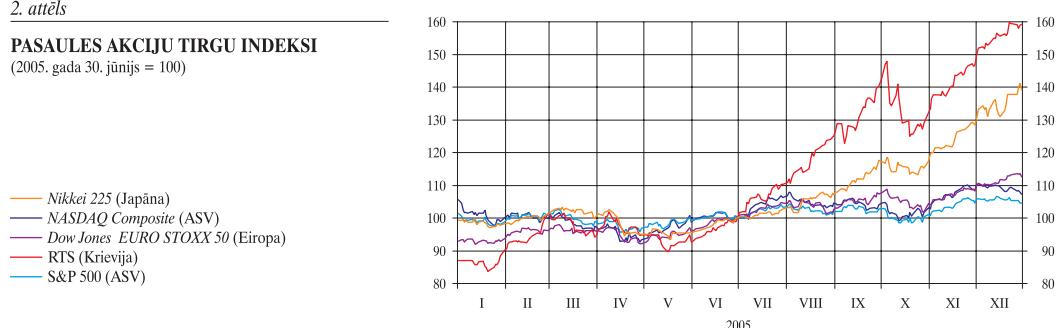
FRS un ECB rīcība un tirgus dalībnieku gaidas 2. pusgadā veicināja eiro un ASV dolāra naudas tirgus procentu likmju kāpumu. Arī parāda vērtspapīru tirgū valdības obligāciju peļņas likmes 2. pusgadā pieauga. Tomēr palielinājums bija mazāks nekā īstermiņa procentu likmju kāpums, ienesīguma liknēm kļūstot lézenākām un samazinoties ilgāka termiņa obligāciju riska prēmijām. Zemas riska prēmijas noteica joprojām augstā likviditāte pasaules finanšu tirgū, radot lielāku interesi par ieguldījumiem ilgtermiņa finanšu instrumentos. Vācijas valdības 2 gadu obligāciju peļņas likmes 2. pusgadā pieauga par 0.9 procentu punktiem (līdz 2.9%), bet valdības 10 gadu obligāciju peļņas likmes – tikai par 0.2 procentu punktiem (līdz 3.3%). Savukārt ASV valdības 2 gadu obligāciju peļņas likmes pieauga par 0.7 procentu punktiem, bet valdības 10 gadu obligāciju peļņas likmes – par 0.4 procentu punktiem (abu termiņu obligāciju peļņas likmes pieauga līdz 4.4%). Samērā zemo ASV ilgtermiņa procentu likmju līmeni papildus ietekmēja Āzijas reģiona valstu rezervju uzkrāšanas stratēģija un ar to saistītais augstais pieprasījums pēc ASV valdības ilgtermiņa obligācijām. Krievijas valdības obligāciju tirgū 3. ceturksnī aktivitāte pieauga pēc tam, kad starptautiskā reitingu aģentūra *Fitch Ratings* palielināja Krievijas reitingu. Krievijas rubļa kurga kāpums palielināja Krievijas rubļos denominēto aktīvu izdevīgumu. Turklāt Krievijas banku sektora likviditāte bija augsta. Savukārt 4. ceturksnī aktivitāte Krievijas valdības obligāciju tirgū pieauga, samazinoties Krievijas banku sektora likviditātei. Saruka globālais pieprasījums pēc attīstības valstu vērtspapīriem sakarā ar prognozēm par procentu likmju palielinājumu ASV un eiro zonā. Krievijas valdības 10 gadu obligāciju peļņas likmes 2. pusgadā svārstījās 6.5–7.5% robežās.

Pasaules valūtas tirgos 2. pusgadā stabilizējās eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru. Pēc būtiska eiro kursa attiecībā pret ASV dolāru krituma 1. pusgadā (12%) tas svārstījās nelielā intervālā, 2. pusgadā samazinoties par 2.1%. Augošais ASV tekošā konta deficitis un lielais valsts budžeta deficitis noteica ASV dolāra kursa kritumu iepriekšējos gados. Tomēr 2005. gadā ASV dolāra bāzes likmes būtisks kāpums un ASV un eiro zonas procentu likmju starpības palielināšanās veicināja ASV dolāra kursa pieaugumu attiecībā pret eiro. ASV dolāra vērtības kāpumu nodrošināja arī stabils ASV tautsaimniecības izaugsmes temps un bezdarba līmeņa samazināšanās. ASV dolāra kursu joprojām labvēlīgi ietekmēja arī ārvalstu investoru lielie ieguldījumi ASV finanšu aktīvos.

2. pusgadā palielinājās aktivitāte pasaules akciju tirgos. To noteica uzņēmumu labie finansiālie rezultāti un pozitīvās prognozes par ekonomisko aktivitāti atsevišķos pasaules reģionos (sk. 2. att.).

2. attēls

PASAULES AKCIJU TIRGU INDEKSI
(2005. gada 30. jūnijss = 100)

2. pusgadā Eiropas akciju tirgus indekss *Dow Jones EURO STOXX 50* pieauga par 12.5%, ASV akciju tirgus indekss *S&P 500* – par 4.5%, savukārt tehnoloģisko kompāniju indekss *NASDAQ Composite* – par 7.2%. ASV akciju tirgu attīstību negatīvi ietekmēja augošās aizņēmumu procentu likmes. Strauji palielinājās arī Japānas akciju tirgus indekss *Nikkei 225*, 2. pusgadā pieaugot par 39.1%. Akciju cenu kāpumu Japānā veicināja investoru prognozes par Japānas tautsaimniecības attīstības tempi paātrinājumu un kompāniju 2005. gada peļņas rādītājiem. Īpaši krass akciju cenu kāpums bija Krievijas akciju tirgū, akciju tirgus indeksam RTS palielinoties par 59.3% galvenokārt energoresursu ieguves sabiedrību akciju cenu pieauguma dēļ.

Latvijas ekonomiskā aktivitāte

2. pusgadā turpinājās strauja Latvijas tautsaimniecības izaugsme (IKP pieaugums gadā kopumā – 10.2%). Atveselojās apstrādes rūpniecība, un paātrinājās izaugsme vairākumā pakalpojumu nozaru. Gadā kopumā lielāko ieguldījumu izaugsmē deva tirdzniecība, transports, glabāšana un sakari, apstrādes rūpniecība, būvniecība un citi komercpakalpojumi. Ekonomiskās aktivitātes pieaugums veicināja bezdarba samazināšanos (darba meklētāju īpatsvars gadā vidēji – 8.7%). Vidējā darba saimaksa gadā kopumā pieauga par 16.5%, atspoguļojot produktivitātes un inflācijas kāpumu un saspringtākus darba tirgus nosacījumus. Ārējās tirdzniecības apgrozījums palielinājās, eksporta kāpuma tempam pārsniedzot importa pieauguma tempu. Tomēr eksporta pieauguma temps 2. pusgadā nedaudz palēninājās galvenokārt iepriekšējā gada augstā bāzes efekta, kā arī nelielas tirdzniecības nosacījumu paslītināšanās dēļ. Saskaņā ar maksājumu bilances datiem gadā kopumā preču eksporta vērtība pieauga par 31.7%, bet importa vērtība – par 23.9%. Tekošā konta deficitis bija 12.5% no IKP. Būtisks nodokļu ieņēmumu pieaugums un mazāki, nekā plānots, budžeta izdevumi nodrošināja valsts konsolidētā kopbudžeta finansiālo pārpalkumu (atbilstoši EKS 95 metodoloģijai – 0.2% no IKP). Inflācija 2. pusgadā nedaudz pieauga un vidēji gadā bija 6.7%. Inflācijas pieaugumu noteica vairāki faktori.

Septembrī būtiski palielinājās degvielas cenas, atsākās arī pārtikas un vairāku pakalpojumu cenu kāpums. Izmaksu dēļ tika paaugstinātas dažas administratīvi regulējamās cenas. Tādējādi pēc krituma 1. pusgadā pieauga arī pamatinflācija, gada beigās stabilizējoties aptuveni 6.0% līmenī. Tā kā spēcīgo iekšzemes pieprasījumu būtiski ietekmē straujā kreditēšanas attīstība, Latvijas Bankas padome 2005. gada 17. novembrī pieņēma lēmumu palielināt rezervju normu bankām un ārvalstu banku filiālēm no 6% uz 8% (spēkā ar 2005. gada 24. decembri), lai veicinātu makroekonomisko stabilitāti, kas ir priekšnoteikums turpmākai tautsaimniecības izaugsmei.

2. BANKU KREDĪTRISKS

Nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegtu kredītu atlikuma pieauguma temps palielinājās, atspoguļojot straujo tautsaimniecības izaugsmi. Kredītu kvalitāte uzlabojās.

2005. gada beigās rezidentiem izsniegtu kredītu atlikums sasniedza 6 222.1 milj. latu jeb 69.6% {51.2%}¹ no IKP, t.sk. nefinanšu sabiedrībām – 2 994.8 milj. latu, mājsaimniecībām – 2 446.2 milj. latu, nebanku finanšu iestādēm – 691.4 milj. latu. Salīdzinājumā ar 2004. gadu būtiski palielinājās mājsaimniecībām izsniegtu kredītu atlikuma, īpaši kredīta mājokļa iegādei, īpatsvars banku aktīvos (sešām bankām šo kredītu atlikums pārsniedza 20% no aktīviem; sk. 1. tabulu).

1. tabula

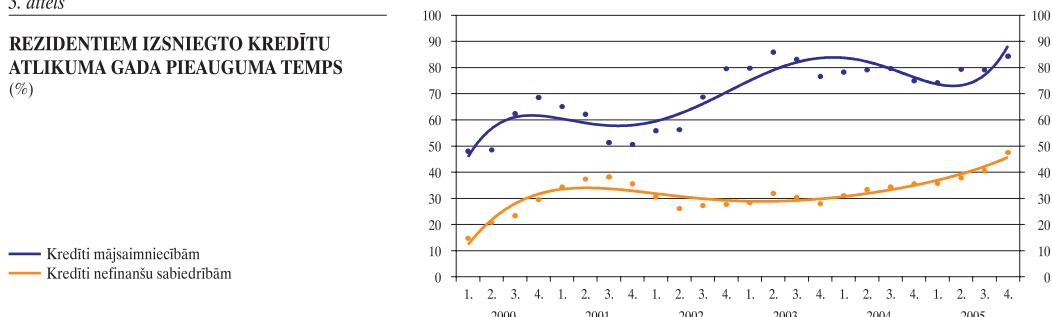
BANKU DALĪJUMS PĒC TAUTSAIMNIECĪBAS SEKTORIEM IZSNIEGTO KREDĪTU ATLIKUMA ĪPATSVARA BANKU AKTĪVOS
(2005. gada decembra beigās {2004. gada decembra beigās}; %)

	<10	10–20	>20
Nefinanšu sabiedrībām	5 {9}	10 {7}	7 {6}
Mājsaimniecībām	9 {12}	3 {3}	10 {7}
t.sk. mājsaimniecībām mājokļa iegādei	13 {15}	3 {5}	6 {2}
Nebanku finanšu iestādēm	19 {21}	3 {1}	0 {0}

2. pusgadā gan nefinanšu sabiedrībām, gan mājsaimniecībām izsniegtu kredītu atlikuma pieauguma temps palielinājās, gada beigās sasniedzot attiecīgi 47.6% un 84.4% (sk. 3. att.). Vairāk nekā pusī pieauguma nodrošināja hipotēku kredīta (kredīta mājokļa iegādei, komercīpašumu hipotēkas) atlikuma kāpums. Tas saistīts ar tautsaimniecības izaugsmes tempa palielināšanos, ilgstoši zemām procentu likmēm un nekustamā īpašuma cenu kāpumu. Kredītu atlikumā palielinājās eiro

3. attēls

REZIDENTIEM IZSNIEGTO KREDĪTU ATLIKUMA GADA PIEAUGUMA TEMPS (%)

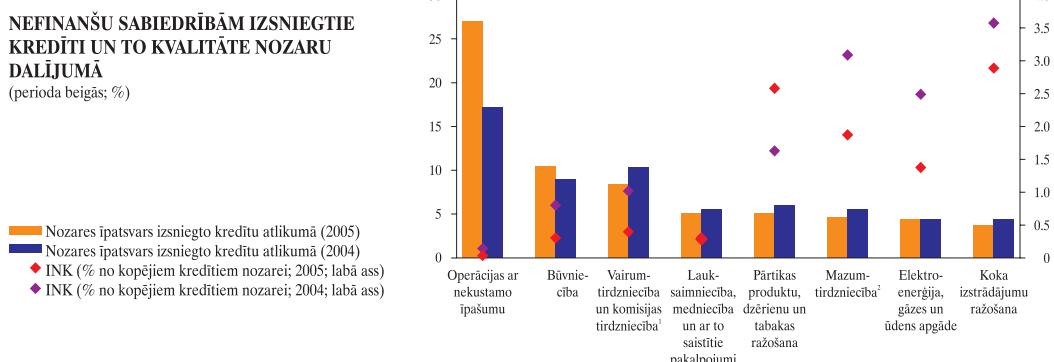

¹ {} – iepriekšējā gada atbilstošā perioda rādītājs.

izsniegu kreditu īpatsvars, 2005. gada beigās sasniedzot 58.1% {29.5%}. Savukārt ASV dolāros izsniegu kreditu atlikums kopējā nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegu kreditu atlikumā samazinājās līdz 11.4% {30.0%}.

Tomēr INK īpatsvars nefinanšu sabiedrībām izsniegu kreditu atlikumā 2005. gada beigās samazinājās līdz 1.0% {1.5%} no kopējā nefinanšu sabiedrībām izsniegu kreditu atlikuma. Kreditu kvalitāte uzlabojās gandrīz visās lielākajās nozarēs (sk. 4. att.), t.sk. operācijās ar nekustamo īpašumu, būvniecībā, vairumtirdzniecībā un lauksaimniecībā, kas ir lielākās kredītnēmējas nozares. INK pieaugums pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošanā skaidrojams ar atsevišķu mazu uzņēmumu problēmām.

4. attēls

¹ Izņemot automobiļus un motociklus.

² Izņemot automobiļus, motociklus, autodegvielu un individuālās lietošanas priekšmetu, sadzives aparātūras un iekārtu remontu.

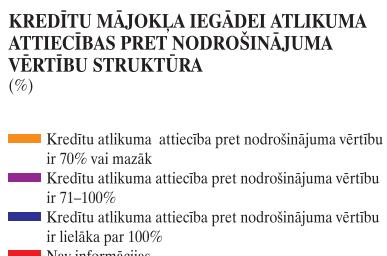
Nemot vērā banku kreditu pieaugumu ar nekustamo īpašuma saistītajās nozarēs (sk. 4. att.), ir svarīgi novērtēt ar šā tirgus attīstību saistītos riskus. Saskaņā ar Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2005. gadā dzīvokļu cenas Rīgā pieaugašas vairāk nekā par 40%, izraisot bažas par to, ka varētu būt noteiktas pārāk augstas cenas. Tirgus dalībnieku informācija liecina, ka 2005. gada beigās Rīgas mikrorajona tipveida dzīvokļa vidējā cena pārsniedza 900 eiro/m², kas atbilst nodarbinātā vidējai triju mēnešu neto darba algai Rīgā. Savukārt 2002.–2004. gadā Rīgā strādājošais varēja nopirkst vienu dzīvokļa kvadrātmetru vidēji par divām mēnešalgām. 2005. gadā mājsaimniecību kreditēšanas attīstība un dzīvokļu cenu kāpums būtiski pārsniedza mājsaimniecību ienākumu pieaugumu. Šādai situācijai saglabājoties ilgstoši, tirgū var notikt cenu korekcijas, kas var ie- tekmēt ne tikai privātos ieguldītājus, bet arī bankas.

Nefinanšu sabiedrību rentabilitātes analīze nozaru dalījumā liecina, ka strauji audzis operācijām ar nekustamo īpašumu izsniegu kreditu atlikums. Šāda banku rīcība skaidrojama ar to, ka tieši šajā nozarē 2005. gada pirmajos deviņos mēnešos tika sasniegta augstākā (lielāka par 20%) rentabilitāte (vidējā nefinanšu sabiedrību rentabilitāte – 6.3%). 2005. gada beigās ar nekustamo īpašumu saistītajām nozarēm un mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegu kreditu īpatsvars banku kreditportfelī bija liels (aptuveni puse). Tā tālāks pieaugums var mazināt risku diversifikāciju un paaugstināt banku jutīgumu pret nelabvēlīgu nekustamā īpašuma tirgus attīstību.

Mājsaimniecībām izsniegu kreditu atlikumā strauji palielinājās mājokļa iegādei izsniegu kreditu atlikuma īpatsvars, 2005. gada beigās sasniedzot 71.4% {69.5%}. Lai gan banku konkurence šajā segmentā pieauga, mājokļa iegādei izsniegu kreditu atlikuma lielākajai daļai attiecība pret nodrošinājuma vērtību nepārsniedza 70%, liecinot par konservatīviem kreditēšanas standartiem (sk. 5. att.).

Tātad pies piedu pārdošanas gadījumā īpašumu varētu pārdod par cenu, kas nav zemāka par kredīta atlikumu. Mājsaimniecībām izsniegu kreditu kvalitāte uzla-

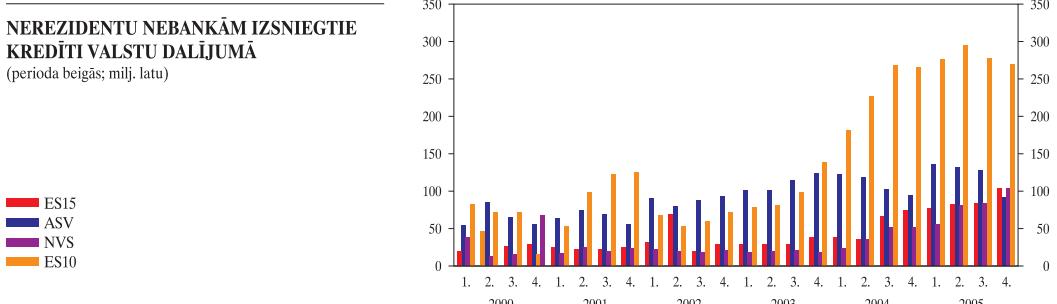
5. attēls

bojās un bija labāka nekā nefinanšu sabiedrībām izsniegt kredītu kvalitāte: INK veidoja tikai 0.4% {0.6%} no kredītu atlikuma, t.sk. mājokļa iegādei izsniegt kredītu atlikumā – 0.2% {0.4%}.

2005. gadā nerezidentu nebānkām izsniegt kredītu atlikums kāpa lēnāk nekā ie-priekšējā gadā, pieaugot par 27.0% un sasniedzot 736.3 milj. latu. Palielinājuma lielāko daļu joprojām nodrošināja ES10 valstu rezidentiem izsniegt kredītu atlikuma kāpums (sk. 6. att.). Salīdzinājumā ar 2004. gada beigām NVS rezidentiem izsniegt kredītu atlikums palielinājās divas reizes. Nerezidentiem izsniegt kredītu kvalitāte saglabājās augsta – INK bija tikai 1.1% {1.2%} no kopējā nerezidentiem izsniegt kredītu atlikuma.

6. attēls

1. ielikums. Banku nefinanšu sabiedrībām izsniegt kredītu analīze (dalījumā pēc nefinanšu sabiedrību lieluma)

Saskaņā ar FTK Kredītu informācijas sistēmas² datiem kredīti nefinanšu sabiedrībām tika sadalīti pēc nefinanšu sabiedrību lieluma:

- mikrouzņēmums – nefinanšu sabiedrība, kuras vidējais darbinieku skaits gadā ir mazāks par 10 un kuras gada neto apgrozījums vai aktīvu (bilances) kopsumma nepārsniedz 2 milj. eiro ekvivalentu latos;
- mazais uzņēmums – nefinanšu sabiedrība, kuras vidējais darbinieku skaits gadā ir mazāks par 50 un kuras gada neto apgrozījums vai aktīvu (bilances) kopsumma nepārsniedz 10 milj. eiro ekvivalentu latos;
- vidējais uzņēmums – nefinanšu sabiedrība, kuras vidējais darbinieku skaits gadā ir mazāks par 250 un kuras gada neto apgrozījums nepārsniedz 50 milj. eiro ekvivalentu latos vai aktīvu (bilances) kopsumma nepārsniedz 43 milj. eiro ekvivalentu latos;
- lielais uzņēmums – pārējās nefinanšu sabiedrības ar lielāku darbinieku skaitu un aktīviem.

² 2004. gada 23. jūlijā stājās spēkā FTK 2004. gada 16. jūlija lēmums Nr. 157 par "Informācijas par bankas kreditportfelē struktūru sagatavošanas un iesniegšanas noteikumiem" apstiprināšanu. Saskaņā ar šiem noteikumiem Latvijas bankas un ārvalstu banku filiāles katru ceturksni sniedz FTK detalizētu informāciju par izsniegtajiem kreditiem.

Latvijas nefinanšu sabiedrībām izsniegtu kredītu atlikumā lielākais ir MVU izsniegtu kredītu atlikuma īpatsvars. 2005. gada beigās tas veidoja vairāk nekā 90% no kopējā nefinanšu sabiedrībām izsniegtu kredītu atlikuma. Tāpēc šo uzņēmumu attīstība ir svarīga no kreditriskā aspekta.

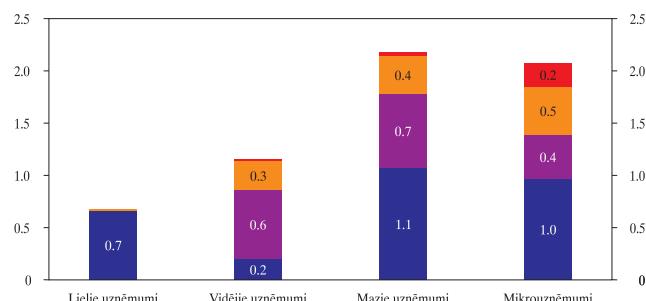
Salīdzinājumā ar lielajiem uzņēmumiem MVU kreditēšana saistīta ar lielāku risku, un tiem izsniegtu kredītu kvalitāte ir zemāka (sk. 7. att.). Tāpēc bankas nosaka stingrākas nodrošinājuma prasības, pieprasot ķīlu ar augstu likviditāti, galvenokārt nekustamo īpašumu. MVU ir sarežģītāk saņemt aizņēmumu bez ķillas, toties lielajiem uzņēmumiem 31.1% kredītu tika piešķirti bez nodrošinājuma (sk. 8. att.). Lielajiem uzņēmumiem ir arī plašākas iespējas saņemt aizņēmumu ārvalstu bankās vai arī piesaistīt investoru. MVU šādas iespējas ir ierobežotas. Lielajiem uzņēmumiem izsniegtu kredītu atlikumā nozaru dalījumā lielāks ir elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes uzņēmumiem, kā arī sauszemes un caurulvadu transporta uzņēmumiem izsniegtu kredītu atlikuma īpatsvars (sk. 9. att.). Savukārt MVU izsniegtu kredītu atlikumā nozīmīgākais ir operācijām ar nekustamo īpašumu izsniegtu kredītu atlikuma īpatsvars (sk. 10. att.). Šajā nozarē aptuveni pusi izsniegtu kredītu atlikuma veido mikrouzņēmumiem izsniegtu kredītu atlikums.

7. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU KVALITĀTE

(dalījumā pēc nefinanšu sabiedrību lieluma; % no attiecīgajai nefinanšu sabiedrību grupai izsniegtu kredītu atlikuma)

- Zaudēts
- Saubigs
- Zemstandarta
- Uzraudzīts

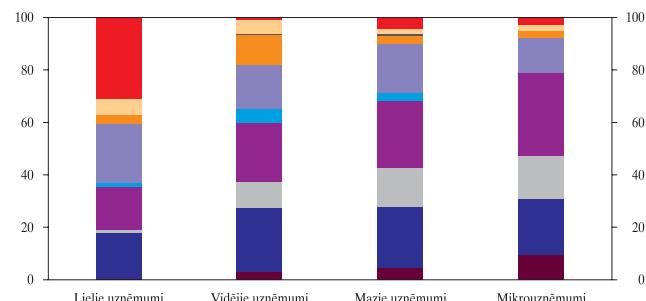

8. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU NODROŠINĀJUMA STRUKTŪRA

(dalījumā pēc nefinanšu sabiedrību lieluma; %)

- Bez nodrošinājuma
- Cits
- Noguldījums
- Galvojumi un garantijas
- Komerķila
- Parāda vērtspapīri
- Citas hipotēkas
- Pirmā hipotēka (zemes gabali)
- Pirmā komercipašumu hipotēka
- Pirmā mājokļu hipotēka

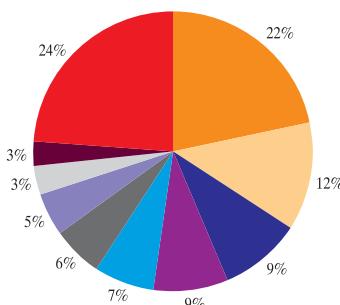

9. attēls

LIELAJIEM UZŅĒMUMIEM IZSNIEGTO KREDĪTU STRUKTŪRA NOZARU DALĪJUMĀ (%)

- Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde
- Sauszemes transports; caurulvadu transports
- Būvniecība
- Pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošana
- Metāla un metāla izstrādājumu ražošana
- Vairumtirdzniecība un komisijas tirdzniecība¹
- Pasts un telekomunikācijas
- Kokta izstrādājumu ražošana
- Operācijas ar nekustamo īpašumu
- Pārējās nozares

¹ Izņemot automobiļus un motociklus.

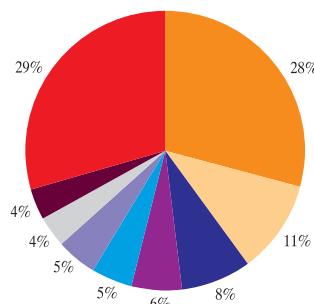
Tāpēc iespējamās cenu korekcijas nekustamā īpašuma tirgū var būtiski skart Latvijas tautsaimniecības pamatlīdzību – MVU. Šī ietekme var izpausties gan tieši, samazi-

10. attēls

**MVU IZSNIEGTO KREDĪTU STRUKTŪRA
NOZARU DALĪJUMĀ**

(%)

- Operācijas ar nekustamo īpašumu
- Būvniecība
- Vairumtirdzniecība un komisijas tirdzniecība¹
- Lauksaimniecība, medniecība un ar to saistītie pakalpojumi
- Pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošana
- Mazumtirdzniecība²
- Koka izstrādājumu ražošana
- Automobilu un motociklu pārdošana, apkope un remonts; autodegvielas mazumtirdzniecība
- Pārējās nozares

¹ Izņemot automobilus un motociklus.² Izņemot automobilus, motociklus, autodegielu un individuālās lietošanas priekšmetu, sadžives aparātu un iekārtu remontu.

noties nekustamo īpašumu segmentā strādājošo uzņēmumu aprobazījumam, gan netieši, sarūkot kīlas vērtībai, kas negatīvi ietekmēs MVU iespējas saņemt aizdevumu bankās.

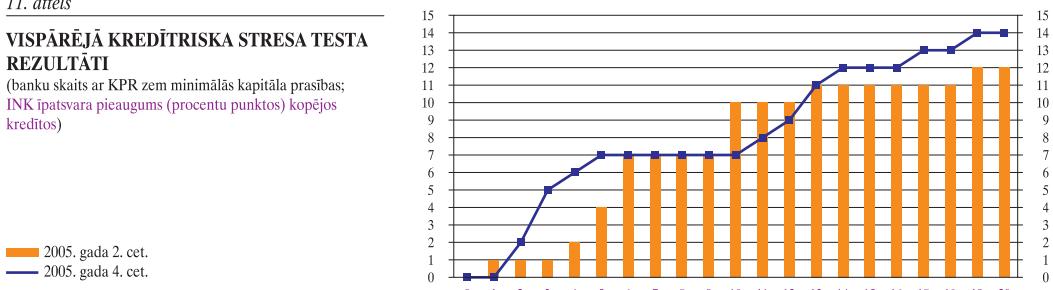
2. ielikums. Banku kredītporfelu stresa testi

Stresa testu rezultāti³ rāda, ka banku spēja absorbēt potenciālu kredītriska kāpumu samazinās. Īpaši pasliktinājusies banku spēja absorbēt potenciālu INK īpatsvara pieaugumu kopējos kreditos par 2–5 procentu punktiem (sk. 11. att.). Taču salīdzinājumā ar 1. pusgada beigām 2. pusgada beigās INK īpatsvara pieaugums par 1 procentu punktu vairs neradītu minimālo kapitāla prasību izpildes problēmas nevienai Latvijas bankai. Tomēr stresa testu rezultāti banku aktīvu dalījumā rāda, ka bankas, kas nespētu izpildīt minimālās kapitāla prasības, par 2–5 procentu punktiem pieaugot INK īpatsvaram, ir samērā lielas Latvijas bankas atbilstoši to aktīviem (sk. 12. att.). Piemēram, INK īpatsvara pieaugums par 2 procentu punktiem agrūtinātu minimālā kapitāla prasības izpildi bankām, kurus veido piekto daļu banku sektora aktīvu. 1. pusgada beigās līdzīga ietekme būtu bijusi INK īpatsvara pieaugumam par 4 procentu punktiem.

11. attēls

**VISPĀRĒJĀ KREDĪTRISKA STRESA TESTA
REZULTĀTI**

(banku skaits ar KPR zem minimālās kapitāla prasības;
INK īpatsvara pieaugums (procentu punktos) kopējos
kreditos)

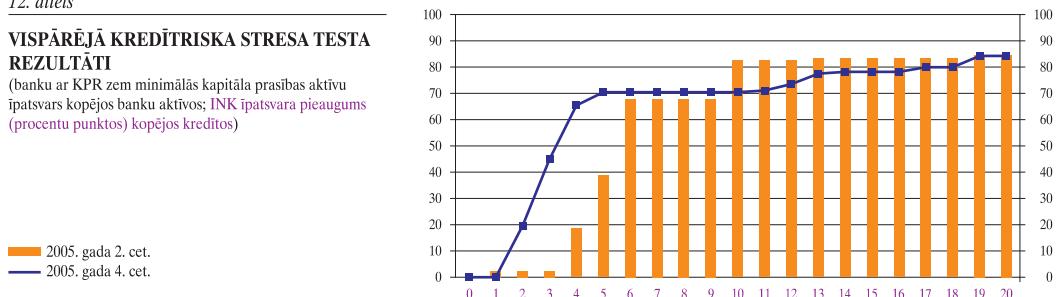

Tādējādi 2005. gada beigās Latvijas bankas kopumā bez būtiskām problēmām spētu absorbēt kredītriska pieaugumu, kura rezultātā INK īpatsvars palielinātos par 1 procentu punktu. Tā kā 2005. gada beigās INK īpatsvars banku izsniegto kredītu atlikumā bija 0.7%, var secināt, ka Latvijas bankas kopumā bez būtiskām problēmām spētu absorbēt potenciālu kredītriska kāpumu, kura rezultātā INK apjoms pieaugtu aptuveni divarpus reizes.

³ Stresa testu rezultāti rāda, cik lielus kredītriska pieauguma radītos zaudējumus bankas spētu absorbēt, līdz to KPR klījutu mazāks par minimālo kapitāla prasību. Banku zaudējumi stresa testā izpaužas kā nepieciešamība veikt papildu uzkrājumus INK, kuru apjoms un tādējādi arī īpatsvars kopējos kreditos kredītriska pieauguma dēļ palielinās. Banku kapitāls un riska svērtie aktīvi tiek samazināti par papildus veicamu uzkrājumu apjomu. Aprēķinos tiek pieņemts, ka, palielinoties INK apjomam, trīs INK veidojošo sliktu kredītu kategoriju – zemstandarta, šaubīgo un zaudēto kredītu – īpatsvars katras bankas INK nemainās, t.i., katras bankas zemstandarta, šaubīgo un zaudēto kredītu apjoms (kuru summa veido INK) pieaug proporcionāli stresa testā simulētajam INK pieaugumam.

12. attēls**VISPĀRĒJĀ KREDĪTRISKA STRESA TESTA REZULTĀTI**

(banku ar KPR zem minimālās kapitāla prasības aktīvu īpatsvars kopējos banku aktīvos; INK īpatsvara pieaugums (procēntu punktos) kopējos kreditos)

Arī specifisko jeb nozaru kredītriska šoku (sk. 2. tabulu) stresa testu rezultāti 2. pusgadā pasliktinājās.

2. tabula**STRESA TESTOS IZMANTOTIE NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKI UN TO PARAMETRI**

Šoka veids	Šoka parametri
Iekšējais šoks	20% ¹ no kreditiem svarīgākajām uz iekšzemes tirgu orientētajām nozarēm (būvniecība, tirdzniecība, operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība) kļūst par INK.
Ārējais šoks	20% no kreditiem svarīgākajām uz ārvalstu tirgiem orientētajām nozarēm (apstrādes rūpniecība un transports, glabāšana un sakari) kļūst par INK.
Nekustamā īpašuma šoks	20% no kreditiem operācijām ar nekustamo īpašumu, nomai un citai komercdarbībai kļūst par INK.
Nekustamā īpašuma šoks ar ietekmi uz mājsaimniecībām	20% no kreditiem operācijām ar nekustamo īpašumu, nomai un citai komercdarbībai un kreditiem mājsaimniecībām mājokļa iegādei kļūst par INK.

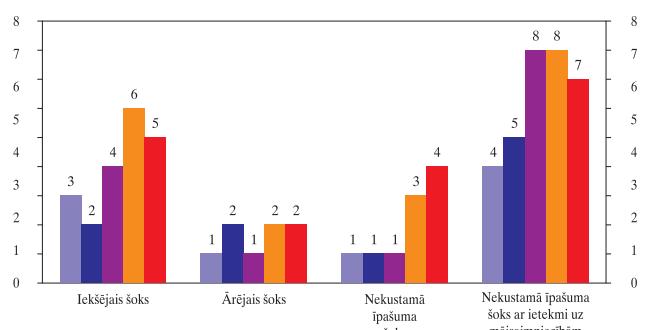
¹ Gan šis, gan pārējie šoka parametri pamatojas uz pieņēmumu, ka INK īpatsvara kāpumu par 20 procentu punktiem vienādās daļas veido pieaugums visu triju INK kategoriju (zemstandarta, šaubīgie un zaudētie krediti) kreditos attiecīgajām nozarēm.

Īpaši palielinājās Latvijas banku jutīgums pret nekustamā īpašuma šoku, kas saistīts ar ļoti straujo operācijām ar nekustamo īpašumu izsniegtu kreditu atlikuma pieauguma tempu (sk. 13. un 14. att.). Tomēr nevienu analizētā nozaru kredītriska šoka dēļ nevienu banka neklūtu maksātnespējīga, respektīvi, bankām, kas kredītriska šoku dēļ nespētu izpildīt minimālās kapitāla prasības, šoka radīto zaudējumu apjoms nepārsniegtu kapitāla apjomu.

13. attēls**NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKU STRESA TESTU REZULTĀTI**

(banku skaits ar KPR zem minimālās kapitāla prasības)

- 2004. gada 4. cet.
- 2005. gada 1. cet.
- 2005. gada 2. cet.
- 2005. gada 3. cet.
- 2005. gada 4. cet.

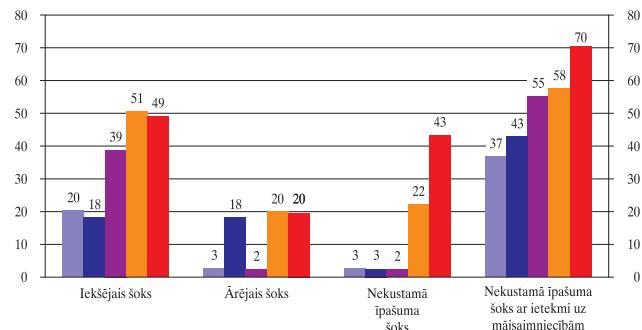
2005. gada beigās potenciālo nozaru kredītriska šoku radīto zaudējumu kopapjomis nepārsniegtu 3% no banku aktīviem, taču tam ir tendēncija pakāpeniski augt visiem šoku veidiem, izņemot ārējo šoku (sk. 15. att.). Līdzīgas norises vērojamas attiecībā

14. attēls

NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKU STRESA TESTU REZULTĀTI

(banku ar KPR zem minimālās kapitāla prasības aktīvu ipatsvars kopējos banku aktīvos; %)

- 2004. gada 4. cet.
- 2005. gada 1. cet.
- 2005. gada 2. cet.
- 2005. gada 3. cet.
- 2005. gada 4. cet.

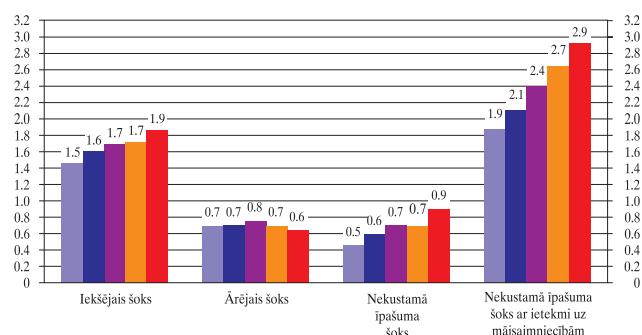

15. attēls

NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKU STRESA TESTU REZULTĀTI

(kopējie banku zaudējumi; % no banku aktīviem)

- 2004. gada 4. cet.
- 2005. gada 1. cet.
- 2005. gada 2. cet.
- 2005. gada 3. cet.
- 2005. gada 4. cet.

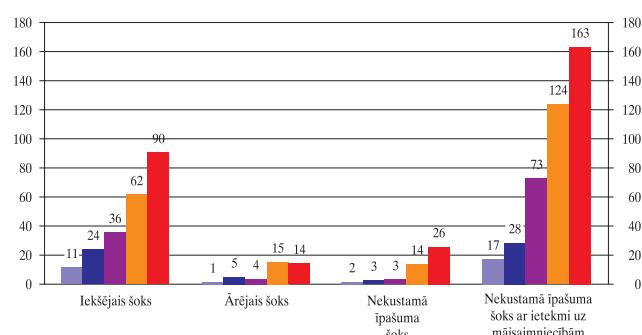
uz minimālo kapitāla prasību izpildei papildus nepieciešamā kapitāla apjomu (sk. 16. att.).

16. attēls

NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKU STRESA TESTU REZULTĀTI

(kapitāla prasību izpildei nepieciešamais papildu kapitāls; milj. latu)

- 2004. gada 4. cet.
- 2005. gada 1. cet.
- 2005. gada 2. cet.
- 2005. gada 3. cet.
- 2005. gada 4. cet.

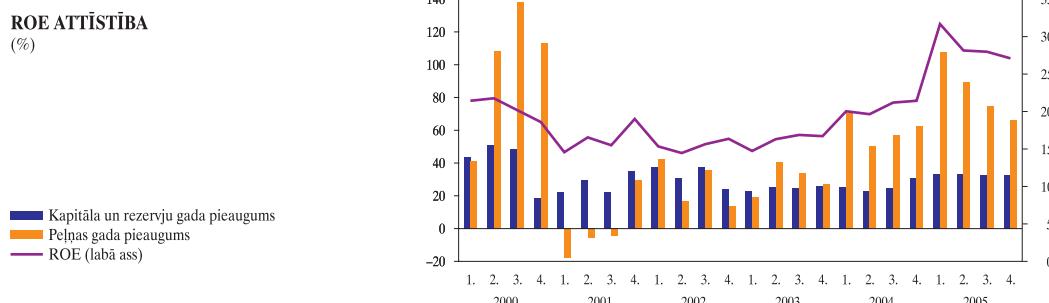
2. pusgadā, līdzīgi kā iepriekšējos pārskata periodos, stresa testu rezultātu pasliktināšanos galvenokārt noteica banku kapitalizācijas līmeņa mazināšanās.

3. BANKU PELNĪTSPĒJA⁴**Pelnītspējas rādītāji turpināja uzlaboties.**

2005. gadā Latvijas banku sektora peļņa pēc nodokļu nomaksas bija vēsturiski augstākā (193.1 milj. latu). Peļņas pieaugums bija gandrīz visām bankām. Banku ROE uzlabojās un 2005. gada beigās sasniedza 27.1%, banku kapitālam augot (par 32.5%) joprojām lēnāk nekā peļņai (sk. 17. att.).

ROE pieauga salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, tomēr tā samazinājās salīdzinājumā ar 2005. gada 1. ceturkšķa augsto līmeni. ROA salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu arī uzlabojās (līdz 2.1%), bet 2. pusgadā samazinājās.

⁴ Neauditēti dati.

17. attēls

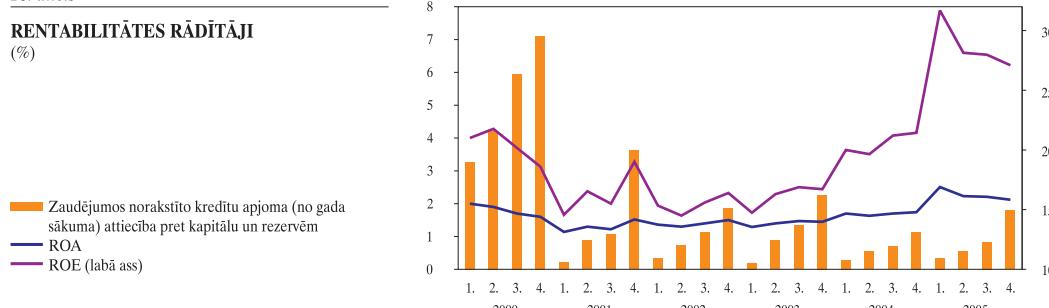
ROE banku sektorā joprojām svārījās plašā diapazonā, tomēr salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu tā uzlabojās gandrīz visām bankām, izņemot piecas. Deviņām bankām ROE bija lielāka par 20%, un to tirgus daļa kopējos banku aktīvos bija 59.5% (sk. 3. tabulu).

3. tabula

BANKU DALĪJUMS GRUPĀS ATBILSTOŠI TO ROE

ROE (%)	2005. gadā		2004. gadā	
	Banku tirgus daļa (% no kopējiem banku aktīviem)	Banku skaits	Banku tirgus daļa (% no kopējiem banku aktīviem)	Banku skaits
<10	1.9	5	7.2	6
≥10–15	9.6	2	30.9	6
≥15–20	29.0	6	5.0	2
≥20–30	26.5	4	25.3	4
≥30	33.0	5	31.6	4

2005. gadā zaudējumos tika norakstīti par 14.9 milj. latu jeb aptuveni divas reizes vairāk kredītu nekā 2004. gadā, un zaudējumos norakstīto kredītu attiecība pret kapitālu un rezervēm palielinājās (1.8%; sk. 18. att.).

18. attēls

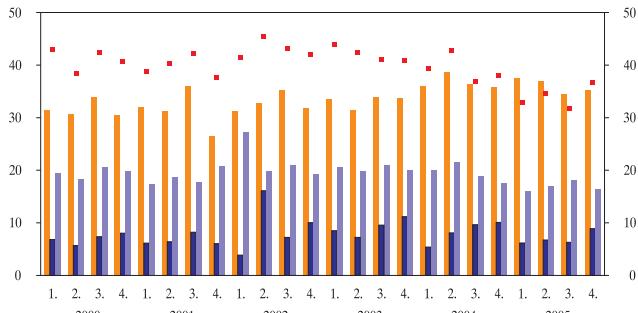
Analizējot ienākumu struktūru, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu būtiski (par 43.2%) pieauga banku sektora kopējie procentu ienākumi, un to īpatsvars ienākumu kopapjomā veidoja 59.6%. To galvenokārt noteica ne-MFI izsniegto kredītu atlikuma un līdz ar to arī procentu ienākumu pieaugums (44.6%). Savukārt procentu ienākumi par prasībām pret MFI palielinājās divas reizes, tomēr to īpatsvars kopējos ienākumos bija neliels. Samazinoties vispārējai procentu likmju starpībai un pieaugot saistībām pret ārvalstu bankām, banku procentu izdevumu kāpums bija straujāks (54.0%) nekā procentu ienākumu, palielinoties procentu izdevumiem par saistībām pret MFI un ne-MFI noguldījumiem. Pieauga (līdz 32.9%) arī procentu izdevumu īpatsvars kopējos izdevumos.

Neto procentu ienākumi palielinājās par 36.8% un veidoja aptuveni trešo daļu no ienākumu kopapjoma (sk. 19. att.).

19. attēls

IENĀKUMU UN IZDEVUMU STRUKTŪRA (%)

- Neto procentu ienākumu attiecība pret ienākumu kopajiem
- Valūtas tirdzniecības un tās pārvērtēšanas neto ienākumu attiecība pret ienākumu kopajiem
- Neto komisijas naudas attiecība pret ienākumu kopajiem
- Administratīvo izdevumu un nemateriālo aktīvu nolietojuma attiecība pret ienākumu kopajiem

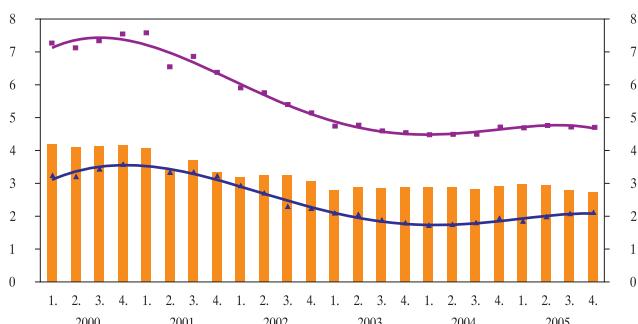
Kopējā procentu likmju starpība (total spread)⁵ samazinājās, atspoguļojot konkurenci kreditu tirgū un starpbanku procentu likmju kāpumu eiro zonā.

2. pusgadā kopējā procentu likmju starpība (pēdējos trijos gados – 2.8–2.9%) sāka samazināties (sk. 20. att.). Latvijas banku procentu likmju kopējā starpība bija samērā liela, bet eiro zonā tā jau vairākus gadus saglabājās 1.4% līmenī. 2. pusgadā vidējā procentu likme procentu ienākumus pelnošajiem aktīviem saglabājās stabila, savukārt vidējā procentu likme procentu izdevumus radošajiem pasīviem palielinājās. Tas atspoguļoja asāku konkurenci kreditu tirgū un to, ka bankas pie- saistīja līdzekļus galvenokārt ar mainīgo procentu likmi.

20. attēls

KOPĒJĀ STARPIBA (%)

- Kopējā starpība
- Vidējā likme procentu ienākumus pelnošajiem aktīviem
- Vidējā likme procentu izdevumus radošajiem pasīviem

Procentu ienākumus pelnošo aktīvu struktūras lielāko daļu veidoja krediti, un to īpatsvars palielinājās (2005. gada beigās – 66.7% {59.2%}). Procentu ienākumu sastāvā šim aktīvu postenim bija vēl lielāka daļa (75.4%), kas kreditu procentu likmju krituma dēļ ir gandrīz tāda pati kā 2004. gada atbilstošais rādītājs. Tādējādi kreditu procentu likmju starpību attīstība ir svarīgākais pelnītspējas dinamikas faktors. 2. pusgadā EURIBOR kāpa, jo tika gaidīts, ka ECB paaugstinās bāzes likmi (tas notika 2005. gada 6. decembrī). Lielākā kreditu daļa tika izsniepta eiro ar mainīgajām procentu likmēm, tomēr starpbanku procentu likmju kāpums eiro zonā gandrīz nav ietekmējis kreditu procentu likmes, jo konkurences dēļ bankas turpināja samazināt procentu likmju starpības, īpaši kreditiem mājokļa iegādei (sk. 21. att.).

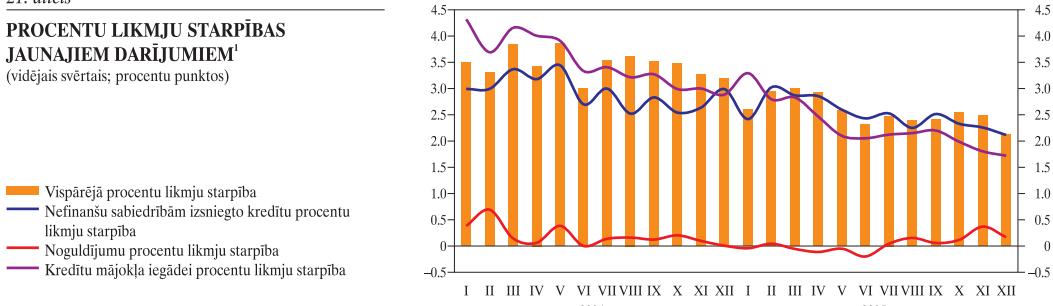
Vienlaikus bankām bija jāmaksā arvien vairāk par piesaistītajiem noguldījumiem un saistībām pret citām kreditiestādēm (šiem aizņēmušiem, ieskaitot mātesbanku kreditus, tiek piemērota mainīgā procentu likme). Noguldījumu procentu likmju starpība 2. pusgadā palielinājās, jo konkurencē noguldījumu tirgū nebija tik asa, bankām arvien vairāk piesaistot kreditiestāžu (galvenokārt mātesbanku) aizdevumus. Šo saistību daļa kopējos izdevumus radošajos pasīvos 2005. gada beigās palielinājās līdz 33.4% {23.9%}, bet kopējos procentu izdevumos – līdz 36.0% {25.7%}. Pievienotā procentu likme, ko bankas maksā par citu kreditiestāžu aizdevumiem, īpaši mātesbanku aizdevumiem, ir minimāla, un to nevar samazināt, lai ierobežotu izdevumu kāpumu.

⁵ Kopējā procentu likmju starpība (total spread) – starpība starp procentu ienākumus pelnošo aktīvu (interest earning assets) un procentu izdevumus radošo pasīvu (interest bearing liabilities) vidējām procentu likmēm.

21. attēls

PROCENTU LIKMJU STARPĪBAS**JAUNAJIEM DARĀJUMIEM¹**

(vidējais svērtais; procentu punktos)

¹ Visas starpības aprēķinātas no jauna veiktais darājumiem. Vispārējā procentu likmju starpība aprēķināta, no kredītu ar noteiktā termiņu procentu likmēm atņemot vidējo noguldījumu procentu likmi. Kopējo kredītu, mājsaimniecībām izsniegtā kredītu un nefinanšu sabiedrībām izsniegtā kredītu starpību aprēķina, no attiecīgajām kredītu procentu likmēm atņemot atskaites likmi (perioda vidējo naudas tirgus kredītu uz 6 mēnešiem indeksa (RIGIBOR 6M, EURIBOR 6M vai LIBOR USD 6M) vērtību). Noguldījumu procentu likmju starpība aprēķināta, no atskaites likmēs (perioda vidējo naudas tirgus noguldījumu uz 6 mēnešiem indeksa (RIGIBID 6M, EURIBID 6M vai LIBID USD 6M) vērtības) atņemot vidējo noguldījumu procentu likmi.

Tātad lielāka atkarība no ārvalstu banku finansējuma un banku piesaistīto līdzekļu ar mainīgo procentu likmi īpatsvara pieaugums starpbanku procentu likmju kāpu-ma apstāklos noteiks banku procentu izdevumu straujāku palielināšanos salī-dzinājumā ar procentu ienākumiem un radīs spiedienu uz banku pelnītspēju vidējā termiņā.

Komisijas naudas izdevumiem augot straujāk nekā komisijas naudas ienākumiem, neto komisijas naudas ienākumi (par maksājumu karšu apkalpošanu, pārskai-tijumiem, kontu uzturēšanu un kredītu apkalpošanu) tomēr palielinājās un veidoja gandrīz 17% no ienākumu kopapjomā.

Ienākumi no tirdzniecības ar ārvalstu valūtu un vērtspapīriem pieauga, bet tirdz-niecība ar citiem finanšu instrumentiem kopumā bankām radīja zaudējumus.

2005. gada beigās banku sektora dividenžu ienākumu attiecība pret ienākumu kop-apjomu un peļņu bija attiecīgi 3.1% {0.0%} un 11.0% {0.2%}. Pieaugums daļēji saistīts ar līdzdalības grāmatošanas metožu maiņu saskaņā ar 27. Starptautisko grāmatvedības standartu attiecībā uz līdzdalību radniecīgo uzņēmumu pamatkapi-tālā (spēkā ar 2005. gada 1. janvāri).

Pieaugot banku darbinieku skaitam un atalgojumam, banku sektora administratīvie izdevumi palielinājās par 24.3% (t.sk. personāla atalgojumam – par 23.3%), bet to attiecība pret ienākumu kopapjomu nedaudz samazinājās.

Kredītiestāžu ienākumi pieauga straujāk nekā izdevumi (attiecīgi par 39.4% un 31.1%). Banku darbības efektivitāte uzlabojās, t.i., izdevumu attiecība pret ienā-kumiem samazinājās, sasniedzot 50.4% (sk. 22. att.). Darbības efektivitāte kļuva labāka vairākumā banku.

Speciālie uzkrājumi gandrīz sedza INK.

Ne-MFI kredītiem 2005. gada beigās pieaugot gandrīz par 60% salīdzinājumā ar 2004. gada beigām, ne-MFI izsniegtā INK atlikums salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu samazinājās par 1.8%. To īpatsvars kopējā ne-MFI izsniegtā kredītu atlikumā saruka un 2005. gada beigās bija 0.7% {1.1%} (sk. 4. tabulu). Speciālo un vispārējo uzkrājumu samazināšanos daļēji ietekmēja atsevišķu banku uzkrājumu veidošanas politikas pārmaiņas saistībā ar Starptautisko finanšu pār-skatu standartu pielāgošanu.

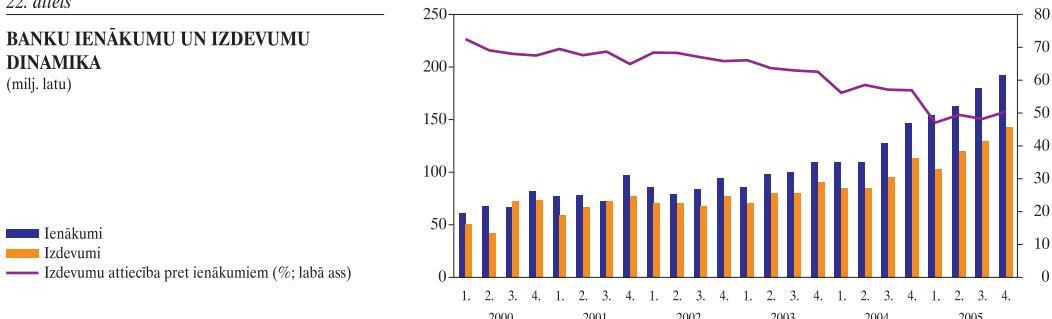
INK struktūra 2005. gadā gandrīz nemainījās. Zemstandarta un šaubīgo kredītu īpatsvars INK bija attiecīgi 42.0% un 27.9%, bet zaudēto kredītu daļa INK – 28.2% (sk. 23. att.).

Speciālie uzkrājumi 2005. gada beigās sedza 98.8% INK (sk. 24. att.).

22. attēls

BANKU IENĀKUMU UN IZDEVUMU DINAMIKA

(milj. latu)

4. tabula

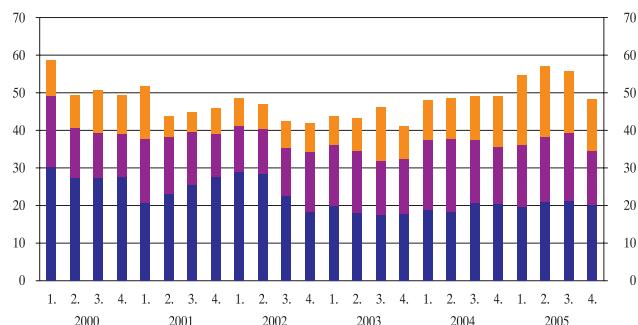
BANKU DALĪJUMS GRUPĀS ATBILSTOŠI TO INK ĪPATSVARAM NE-MFI IZSNIEGTO KREDĪTU ATLIKUMĀ

INK (%)	2005. gada beigās		2004. gada beigās	
	Banku tirgus daļa (% no banku sektora aktīviem)	Banku skaits	Banku tirgus daļa (% no banku sektora aktīviem)	Banku skaits
<1	67.6	13	52.6	12
≥1–2	29.5	7	28.6	8
≥2	2.8	3	18.8	3

23. attēls

INK STRUKTŪRA

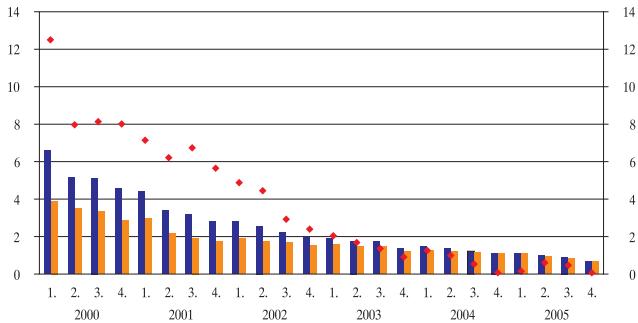
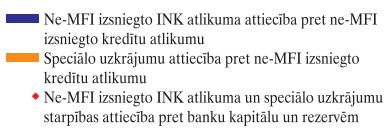
(perioda beigās; milj. latu)

24. attēls

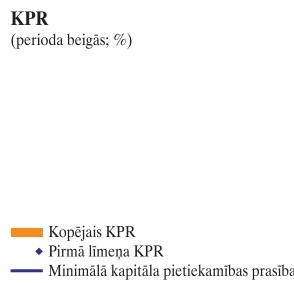
NE-MFI IZSNIEGTIE INK UN SPECIĀLIE UZKRĀJUMI (%)

(%)

4. BANKU KAPITĀLA PIETIEKAMĪBA**Banku kapitalizācijas līmenis samazinājās.**

Attīstoties kreditēšanai, riska svērtie aktīvi pieauga straujāk nekā banku kapitāls, un KPR samazinājās. 2005. gada beigās KPR bija 10.1% (par 1.6 procentu punktiem mazāk nekā 2004. gada beigās; sk. 25. att.).

Arvien vairāk banku izmantoja banku kapitāla pietiekamības minimālās prasības samazinājumu. 2005. gada beigās septiņu banku KPR bija 8–10%, un to tirgus daļa kopējos banku aktīvos sasniedza 74.4% (sk. 5. tabulu).

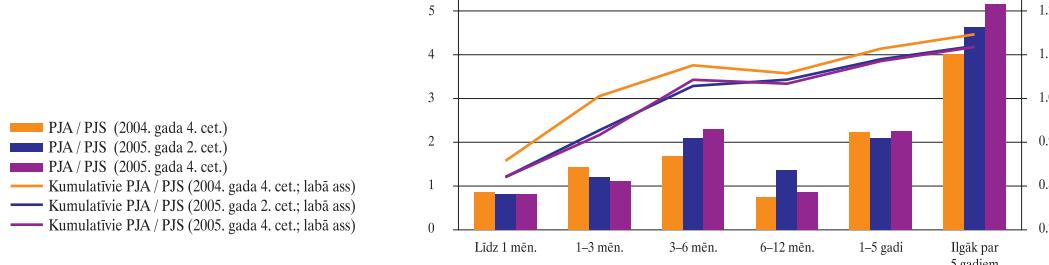
25. attēls**5. tabula****BANKU DALĪJUMS GRUPĀS ATBILSTOŠI TO KPR**

KPR (%)	2005. gada beigās	
	Banku tirgus daļa (% no kopējiem banku aktīviem)	Banku skaits
≥8–10	74.4	7
≥10–15	18.3	7
≥15–20	5.5	3
≥20	1.9	5

Palielinājās to banku skaits, kuru KPR bija mazāks par 10%; nevienai bankai tas nebija mazāks par noteikto minimumu.

5. BANKU PROCENTU LIKMJU RISKS**Banku pakļautība procentu likmju riskam saglabājās neliela.**

Latvijas banku pakļautība pārcenošanas riskam⁶, kas ir būtiskākais banku procentu likmju riska avots, 2. pusgadā nemainījās un kopumā saglabājās neliela. Lai arī PJA un PJS apjoms turpināja pieaugt, PJA un PJS attiecība nevienā termiņa intervālā būtiski nemainījās (sk. 26. att.).

26. attēls**LATVIJAS BANKU PJA UN PJS ATTIECĪBA**

Procentu likmju riska vadībā nozīmīgākā attiecība – kumulatīvā 1 gada PJA un PJS attiecība – nedaudz samazinājās, 2. pusgada beigās sasniedzot 1.03⁷. Tas norāda, ka kopumā Latvijas bankās termiņa intervālā līdz 1 gadam PJA un PJS bija gandrīz sabalansēti.

⁶ Pārcenošanas risks ir iespēja ciest zaudējumus, mainoties procentu likmēm un pastāvot atšķirībām aktīvu un saistību atlikušajos termiņos. Zaudējumi procentu likmju pārmaiņu dēļ rodas, procentu izdevumiem pieaugot vairāk nekā procentu ienākumiem vai procentu ienākumiem samazinoties vairāk nekā procentu izdevumiem. Nosakot bankas pakļautību pārcenošanas riskam, tiek izmantoti tikai PJA un PJS, kas tiek grupēti vairākos termiņa intervālos atkarībā no atlikušā laika līdz pārcenošanai, kas fiksētas procentu likmes instrumentiem ir līdz termiņa beigām atlikušais laiks, bet mainīgas procentu likmes instrumentiem – līdz procentu likmu pārskatīšanai atlikušais laiks.

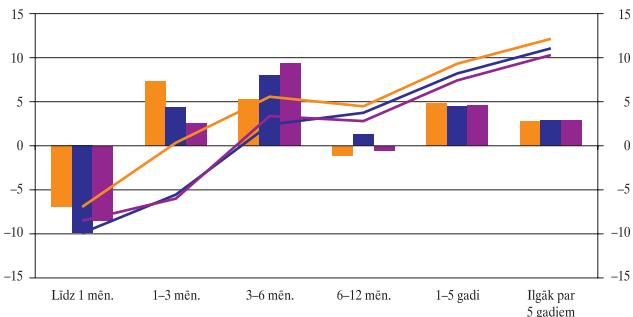
⁷ PJA un PJS 2005. gada 2. ceturkā datu koriģēti, nēmot vērā vienas bankas veiktos savu datu labojumus.

Līdzīgi kā PJA un PJS attiecības, arī PJA un PJS starpības jeb pārcenošanas starpības (GAP)⁸ īpatsvars kopējos banku aktīvos nevienā termiņa intervālā būtiski nemainījās (sk. 27. att.).

27. attēls

GAP UN TĀS ĪPATSVARS KOPĒJOS LATVIJAS BANKU AKTĪVOS
(% no kopējiem banku aktīviem)

Legend:
█ GAP (2004. gada 4. cet.)
█ GAP (2005. gada 2. cet.)
█ GAP (2005. gada 4. cet.)
— Kumulatīvās GAP (2004. gada 4. cet.)
— Kumulatīvās GAP (2005. gada 2. cet.)
— Kumulatīvās GAP (2005. gada 4. cet.)

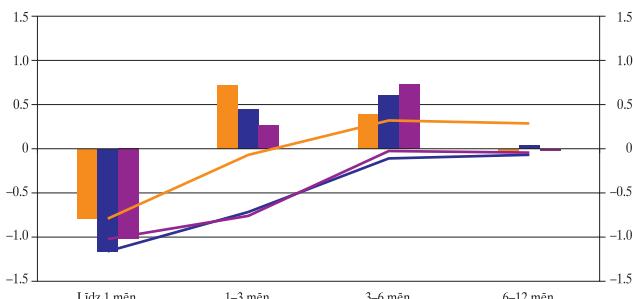

Jutīguma analīzes rezultāti liecina, ka iespējamu procentu likmju pārmaiņu ietekme uz Latvijas banku tīrajiem gada procentu ienākumiem⁹ būtu ļoti neliela (sk. 28. att.).¹⁰ Šo potenciālo ietekmi uz gada procentu ienākumiem joprojām ierobežo mainīgo procentu likmju piemērošana banku izsniegtajiem kreditiem. Tādējādi jebkādas tirgus procentu likmju pārmaiņas tikt uzsniegtas banku izsniegto kredītu procentu likmēs samērā īsa laikā.

28. attēls

JUTĪGUMA ANALĪZE: PROCENTU LIKMJU PIEAUGUMA PAR 1 PROCENTU PUNKTU IETEKME UZ LATVIJAS BANKU GADA PEĻNU
(% no kapitāla un rezervēm)

Legend:
█ Ietekme uz gada peļnu (2004. gada 4. cet.)
█ Ietekme uz gada peļnu (2005. gada 2. cet.)
█ Ietekme uz gada peļnu (2005. gada 4. cet.)
— Kumulatīvā ietekme uz gada peļnu (2004. gada 4. cet.)
— Kumulatīvā ietekme uz gada peļnu (2005. gada 2. cet.)
— Kumulatīvā ietekme uz gada peļnu (2005. gada 4. cet.)

Jaunākie jutīguma analīzes rezultāti rāda, ka, procentu likmēm pieaugot par 1 procentu punktu, negatīvā pārcenošanas starpība termiņa intervālā līdz 1 mēnesim samazinātu Latvijas banku gada tiros procentu ienākumus par 1.0% no kopējā banku kapitāla un rezervēm. Tā kā krediti ar mainīgām procentu likmēm nodrošina pozitīvas pārcenošanas starpības nākamajos termiņa intervālos, kopējā procentu likmju pieauguma negatīvā ietekme gada laikā samazinātos līdz 0.04% no kopējā banku kapitāla un rezervēm.

Gandrīz sabalansētā PJA un PJS struktūra un nelielais banku jutīgums pret procentu likmju pārmaiņām liecina par kopumā ļoti ierobežotu Latvijas banku pakļautību procentu likmju riskam. Taču, nemot vērā Latvijas banku atšķirīgos darbības profilus, lai pilnīgāk novērtētu riskus, nepieciešams analizēt atsevišķo banku galveno procentu likmju rādītāju sadalījumu.

⁸ GAP noteiktā termiņa intervālā ir starpība starp PJA un PJS vērtību konkrētajā termiņa intervālā. Jo lielāka ir GAP, jo lielāka bankas pakļautība procentu likmju riskam. Ja GAP ir pozitīva, banka cietis zaudējumus no procentu likmju pazemināšanās, jo, tā kā PJA ir vairāk par PJS, bankas procentu ienākumi samazināsies vairāk nekā izdevumi. Ja GAP ir negatīva, banka cietis zaudējumus no procentu likmju pieauguma, jo, tā kā saistību ir vairāk nekā aktīvu, bankas procentu izdevumi pieauga vairāk nekā ienākumi.

⁹ Ietekme uz gada tīrajiem procentu ienākumiem katrā termiņa intervālā tiek aprēķināta, reizinot šā intervāla GAP ar procentu likmju pārmaiņas lielumu un konkrētu termiņa intervāla koeficientu, kas raksturo gada daļu, kad šā intervāla GAP būs aktīva. Koeficients aprēķinā pieņemts, ka pārcenošana notiks intervāla vidū. Tā, piemēram, 3-6 mēnešu intervāla koeficients aprēķina šādi: $(12 - 0.5 \times (3 + 6)) / 12 = 0.625$. Kopējā ietekme uz gada peļnu ir pirmo četru termiņa intervālu ietekmju summa.

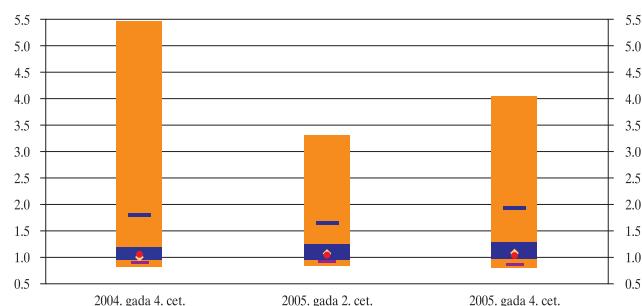
¹⁰ Tā kā aprēķini balstās uz GAP metodi, netiek nemta vērā procentu likmju ietekme uz bankas ekonomisko vērtību un aprēķinu pamats procentu ienākumiem ir banku bilances struktūra 2005. gada beigās.

Kumulatīvā 1 gada PJA un PJS attiecība Latvijas bankās variē diezgan plašās robežās (sk. 29. att.). Taču šo lielo amplitūdu attiecību diapazonā nosaka bankas ar galējām attiecības vērtībām. Latvijas banku kumulatīvās 1 gada PJA un PJS attiecības diapazons ir ievērojami mazāks. 90. un 10. procentiles vērtības liecina, ka 80% Latvijas banku kumulatīvā 1 gada PJA un PJS attiecība ir 0.9–2.0 robežās.

29. attēls

LATVIJAS BANKU KUMULATĪVO 1 GADA PJA UN PJS ATTIECĪBU VĒRTĪBU SADALĪJUMS

- Minimuma – maksima diapazons
- Starpkvartīlu intervāls
- ◆ Mediāna
- Banku sektora vidējais
- 90. procentile
- 10. procentile

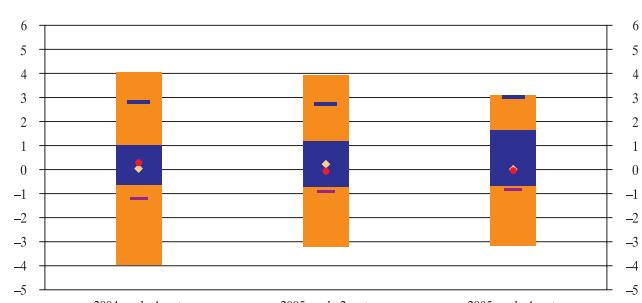
Sadalījuma rezultāti rāda, ka vairākumam Latvijas banku viena gada intervālā PJA ir samērā labi sabalansēti ar PJS, tomēr ievērojamam skaitam banku PJA un PJS attiecība būtiski pārsniedz vidējo PJA un PJS attiecību banku sektorā kopumā. Tās visas ir nišas bankas, un lielais PJA pārsvars pār PJS tām rodas tāpēc, ka lielākā daļa šo banku piesaistīto noguldījumu ir saistības, kas nav jutīgas pret procentu likmju pārmaiņām. Tādējādi šīm bankām ir maz iespēju ierobežot savu procentu likmju pārcenošanas risku, sabalansējot PJA un PJS struktūru, jo procentu ienākumi, ko tās gūst no PJA, lielā mērā nosaka to tīros procentu ienākumus. Lai pilnībā ierobežotu procentu likmju pārcenošanas risku, šīm bankām būtu nepieciešams nodrošināt nemainīgus procentu ienākumus no PJA. Taču augošu tirgus procentu likmju apstākļos šāda rīcība liegtu šīm bankām iespēju gūt lielākus tīros procentu ienākumus, palielinoties procentu likmēm.

Banku jutīguma analīzes rezultātu sadalījums liecina, ka daudzām bankām (kuru PJA un PJS attiecība ir samērā liela) potenciāls procentu likmju pieaugums par 1 procentu punktu ievērojami palielinātu tīros gada procentu ienākumus (līdz pat 3.1% no kopējā kapitāla un rezervēm; sk. 30. att.).

30. attēls

JUTĪGUMA ANALĪZE: PROCENTU LIKMJU PIAUGUMA PAR 1 PROCENTU PUNKTU KUMULATĪVĀS IETEKMES UZ TĪRIEM GADA PROCENTU IENĀKUMIEM SADALĪJUMS LATVIJAS BANKĀS (% no kapitāla un rezervēm)

- Minimuma – maksima diapazons
- Starpkvartīlu intervāls
- ◆ Mediāna
- Banku sektora vidējais
- 90. procentile
- 10. procentile

Augošu tirgus procentu likmju apstākļos procentu likmju krituma varbūtība ir mazāka nekā procentu likmju pieauguma varbūtība. Tādējādi, lai arī atsevišķu Latvijas banku pakļautība procentu likmju riskam ir diezgan liela, pats pārcenošanas risks tajās ir visai mazs, jo to PJA pārsniedz PJS.

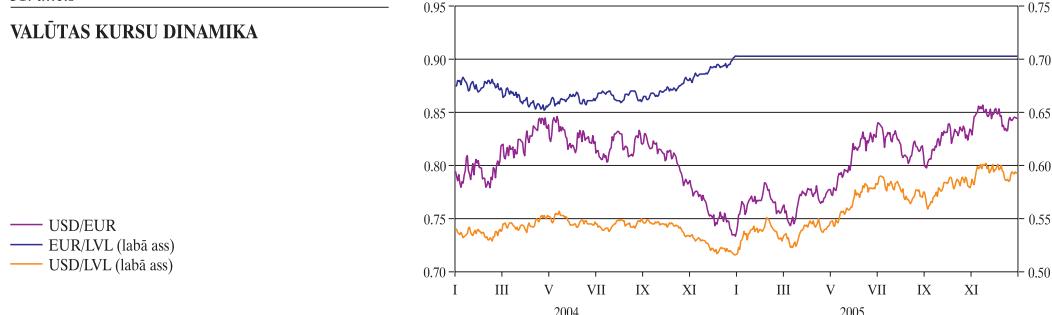
6. BANKU VALŪTAS RISKS

Banku tiešais valūtas risks saglabājās zems.

2. pusgadā salīdzinājumā ar 1. pusgadu ASV dolāra kursam attiecībā pret eiro vairs nebija tik noteiktas augšupejošas tendences. Latam esot piesaistītam eiro, līdzīgas norises bija vērojamas arī ASV dolāra kursam attiecībā pret latu (sk. 31. att.).

31. attēls

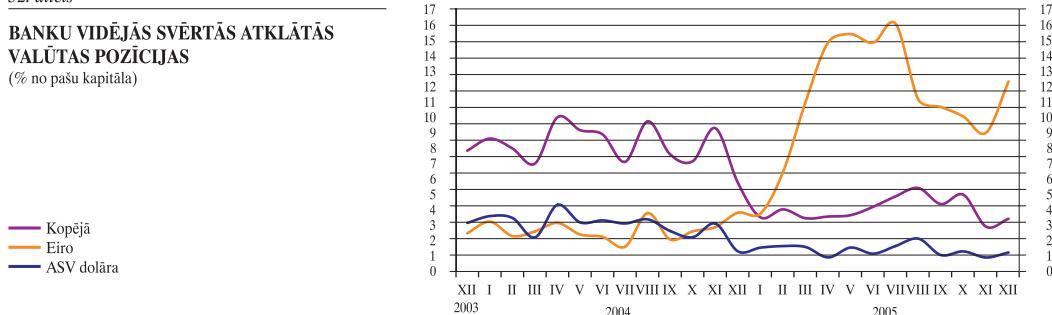
VALŪTAS KURSU DINAMIKA

Bankas kopš lata piesaistes maiņas samazinātās ASV dolāra atklātās valūtas pozīcijas arī šajā pārskata periodā saglabāja zemas. Savukārt atšķirībā no straujā kāpuma 1. pusgadā banku eiro atklātās valūtas pozīcijas¹¹ 2. pusgadā samazinājās (sk. 32. att.).

32. attēls

BANKU VIDĒJĀS SVĒRTĀS ATKLĀTĀS VALŪTAS POZĪCIJAS (% no pašu kapitāla)

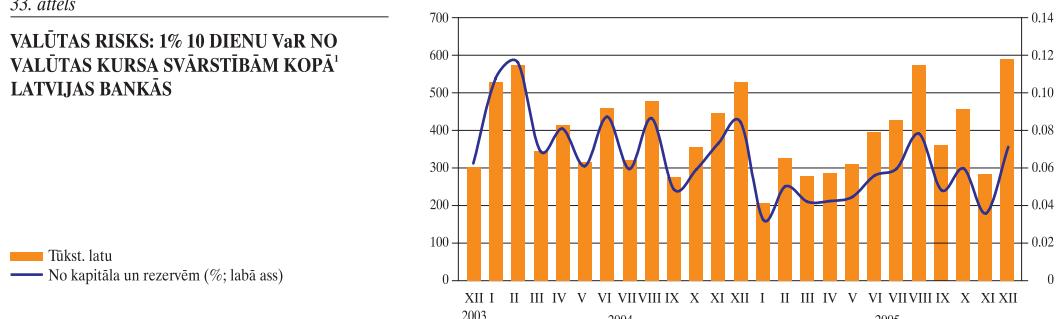

Valūtas riska kvantitatīvā rādītāja VaR¹² rezultāti 2. pusgadā salīdzinājumā ar 1. pusgadu kopumā bija nedaudz augstāki, turklāt tiem bija raksturīgas lielākas svārstības (sk. 33. att.). Kopumā augstākie VaR rezultāti daļēji skaidrojami ar to, ka VaR aprēķinā tiek izmantotas viena gada vēsturiskās valūtas kursu svārstības, un to, ka līdz ar lata piesaistes maiņu no SDR valūtu groza uz eiro pieauga lata svārstības attiecībā pret pārējām SDR valūtu grozā ietilpst ošajām pasaules nozīmīgākajām valūtām. Tādējādi 2. pusgada VaR rezultātu aprēķinā lielākā mērā tika iekļautas kopš lata piesaistes maiņas 2005. gada sākumā pieaugušās svārstības attiecībā pret ASV dolāru, Lielbritānijas sterlinu un Japānas jenu.

Tādējādi, pamatojoties uz VaR rezultātiem, nevar secināt, ka kopumā Latvijas bankās 2. pusgadā notikušas manāmas valūtas riska pārmaiņas. Turklāt pēc lata

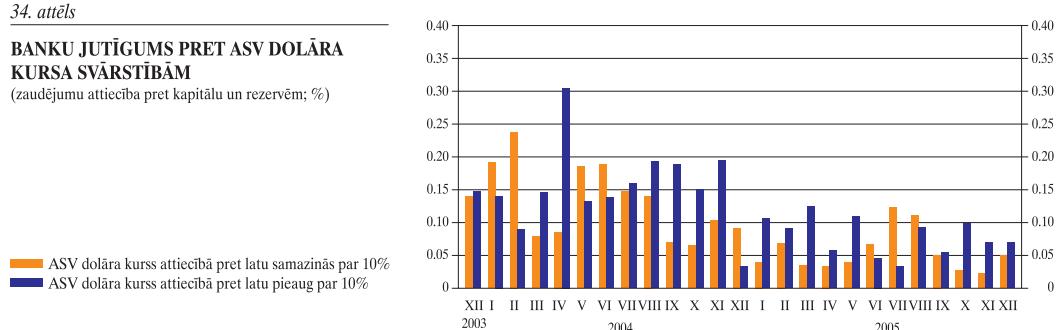
¹¹ Aprēķinos izmantotas atklāto valūtas poziciju absolūtās vērtības. Lidz ar lata piesaisti eiro ar 2005. gada 1. janvāri eiro atklātās valūtas pozicijas vairs netiek iekļautas kopējās atklātās valūtas pozicijas aprēķinā.

¹² VaR vērtība atspoguļo maksimālos gaidāmos zaudējumus noteiktā laika posmā ar noteiktu varbūtību. 1% 10 dienu VaR no valūtas kursa svārstībām nozīmē, ka nākamo 10 dienu laikā pastāv tikai 1% varbūtība, ka zaudējumi no valūtas kursa svārstībām pārsniegs VaR vērtību. Šajā pārskatā VaR tika iegūts, balstoties uz individuālo banku atklātajām valūtas pozicijām katrā mēneša beigās. Aprēķinos izmantotas vēsturiskās dienas valūtas kursa pārmaiņas viena gada laikā pirms VaR novērtējuma datuma (attiecīgā mēneša pēdējās dienas). Kopš lata piesaistes eiro VaR aprēķinā eiro komponentis netiek iekļauts.

33. attēls**VALŪTAS RISKS: 1% 10 DIENU VaR NO VALŪTAS KURSA SVĀRSTĪBĀM KOPĀ¹ LATVIJAS BANKĀS**

¹Jāņem vērā apstāklis, ka VaR Latvijas bankām iegūts, summējot atsevišķo banku VaR. Reālais kopējais banku VaR ir mazāks, jo atsevišķo banku VaR nav pilnībā pozitīvi korelēti savā starpā.

piesaisties maiņas lielākā banku valūtas riska avota – ASV dolāra kursa svārstību – iespējamā ietekme uz bankām salīdzinājumā ar 1. pusgadu nav nozīmīgi mainījusies (sk. 34. att.).

34. attēls**BANKU JUTĪGUMS PRET ASV DOLĀRA KURSA SVĀRSTĪBĀM**
(zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm; %)

Kopumā gan atklāto valūtas pozīciju, gan VaR un jutīguma analīzes rezultāti rāda, ka Latvijas banku tiešais valūtas risks saglabājas zemā līmenī.

7. BANKU LIKVIDITĀTE

Lai gan kopumā banku likviditātes līmenis saglabājās virs 50%, samazinājās kreditu tirgū aktīvāko banku likviditātes rādītāji.

Lai gan banku kopējais likviditātes rādītājs joprojām ievērojami pārsniedza FKTK noteikto minimālo līmeni (30%;¹³ 2005. gada beigās banku likviditātes rādītājs bija 52.3% {58.1%}), atsevišķām bankām tas ir tuvu minimumam. Galvenokārt tās ir rezidentus apkalpojošās bankas¹⁴, tomēr likviditātes rādītājs samazinās arī daļai nerezidentus apkalpojošo banku, kuras arvien aktīvāk piedalās iekšzemes kreditēšanā (sk. 35. att.).

Īstermina likviditātes rādītājs¹⁵ turpināja samazināties un 2005. gada beigās bija 62.6% {68.7%} (sk. 36. att.). Likvīdo aktīvu¹⁶ īpatsvars banku sektora aktīvos gada beigās bija 26.7% {33.7%}.

Šo rādītāju lejupslīdi galvenokārt noteica ne-MFI izsniegtos kredītu atlikuma arvien straujāks pieaugums, kas veicināja tālāku aktīvu un pasīvu termiņstrukturnas

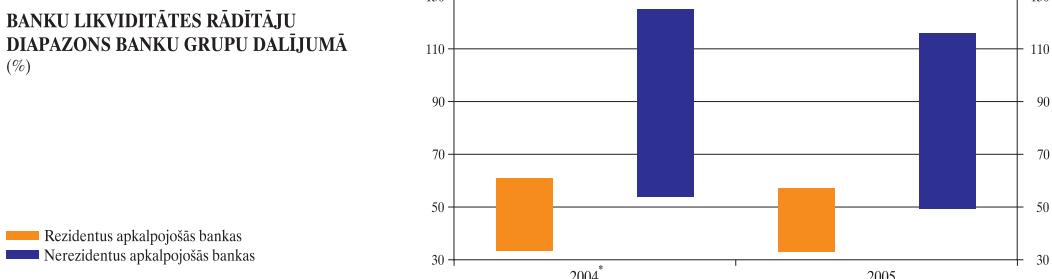
¹³ Aktīvi ar atlikušo atmaksas vai pārdošanas termiņu īsāku par 30 dienām nedrīkst būt mazāki par 30% no saistību ar atlikušo termiņu 30 dienas kopsummas.

¹⁴ Bankas grupētas pēc nerezidentu ne-MFI noguldījumu īpatsvara banku pasīvos: ja tas pārsniedz 20%, banka tiek pieskaitīta pie nerezidentus apkalpojošām bankām, ja tas mazāks par 20% – pie rezidentus apkalpojošām bankām.

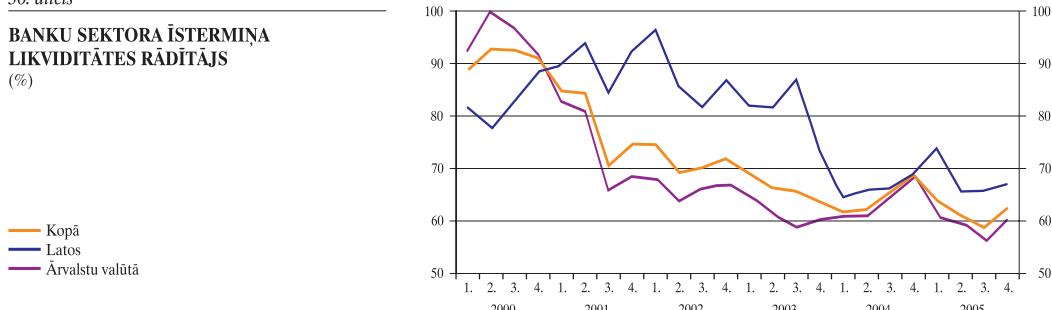
¹⁵ Īstermina likviditātes rādītājs = likvīdie aktīvi/pielēpījuma saistības (pret bankām un ne-MFI) × 100.

¹⁶ Likvīdie aktīvi = nauda kasē + prasības pret MFI + centrālo valdību parāda vērtspapīri ar fiksētu ienākumu.

35. attēls

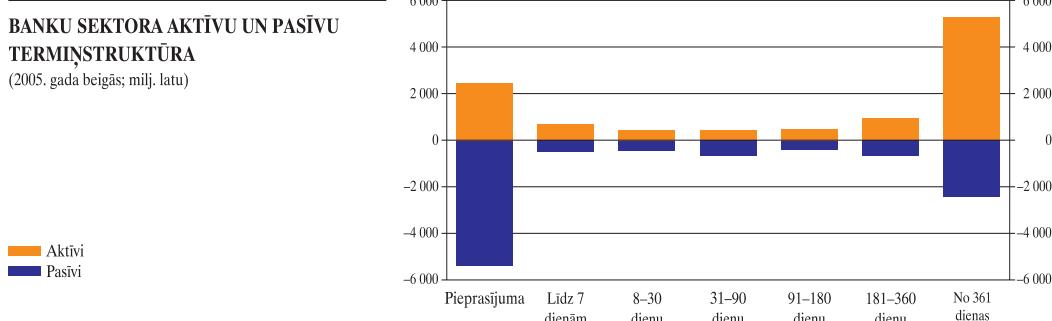

36. attēls

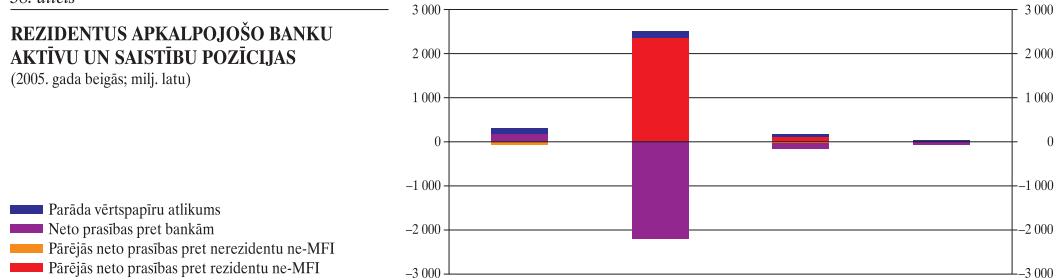
nesabalansētību, palielinot likviditātes risku. Lai gan likviditātes rādītāji 2005. gada beigās salīdzinājumā ar 3. ceturkšņa beigām nedaudz uzlabojās, aktīvu un pasīvu nesabalansētība darījumiem uz pieprasījumu sasniedza 2 990 milj. latu (33.6% no IKP; sk. 37. att.).

37. attēls

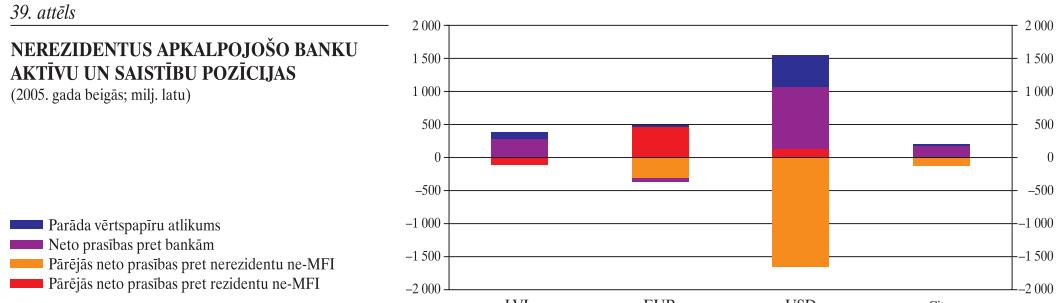

Turpinoties aktīvai kreditēšanai, ne-MFI izsniegto kredītu un ne-MFI piesaistīto noguldījumu atlikumu attiecība turpināja palielināties un gada beigās sasniedza 112.2% {85.9%}. Arvien lielāku kredītu daļu bankas finansēja no ārvalstu banku aizdevumiem, jo to īpatsvars kopējos pasīvos 2005. gadā pieauga par 8.7 procentu punktiem un sasniedza 29.9% (t.sk. 18.3% – no mātesbankām). Savukārt ne-MFI noguldījumu īpatsvars pasīvos samazinājās par 8.2 procentu punktiem un bija 56.7%. Tas liecina par augošu Latvijas banku sektora atkarību no ārvalstu investoru finansējuma.

Analizējot situāciju banku grupu dalījumā, redzams, ka rezidentus apkalpojošām bankām (sk. 38. att.) raksturīga resursu piesaiste eiro no mātesbankām, Eiropas valstu investīciju bankām un sindicēto kredītu veidā – no citām ārvalstu bankām. Šie piesaistītie resursi tiek izmantoti galvenokārt rezidentu ne-MFI kreditēšanai šajā pašā valūtā. Rezidentu apkalpojošo banku atkarība no ārvalstu banku finansēju ma arvien pieaug (2005. gada beigās tas veidoja 43.8% no šo banku kopējiem pasīviem).

38. attēls**REZIDENTUS APKALPOJOŠO BANKU AKTĪVU UN SAISTĪBU POZĪCIJAS**
(2005. gada beigās; milj. latu)

Savukārt nerezidentus apkalpojošās bankas resursus piesaista galvenokārt ASV dolāros no nerezidentu ne-MFI un to lielāko daļu izvieto ārvalstu bankās vai arī vērtspapīros (sk. 39. att.). Joprojām samērā neliela piesaistīto resursu daļa šajās bankās tika izmantota arī rezidentu kreditēšanai, galvenokārt izsniedzot aizdevumus eiro. Tomēr ar nerezidentu noguldījumiem saistītās likviditātes risks joprojām bija neliels, jo lielākā šo līdzekļu daļa tiek izvietota korespondentkontos ārvalstu bankās un vērtspapīros. 2005. gada beigās nerezidentus apkalpojošo banku nerezidentu ne-MFI noguldījumu atlikums bija 2 646.7 milj. latu (par 5.9% vairāk nekā 2004. gada beigās). Nerezidentu ne-MFI noguldījumu īpatsvars nerezidentu apkalpojošo banku pasīvos nedaudz samazinājās un 2005. gada beigās bija 59.2%.

39. attēls**NEREZIDENTUS APKALPOJOŠO BANKU AKTĪVU UN SAISTĪBU POZĪCIJAS**
(2005. gada beigās; milj. latu)

8. FINANSIĀLĀ IEVAINOJAMĪBA

Nefinanšu sabiedrību sektors turpināja strauji attīstīties, pieaugot arī rentabilitātei.

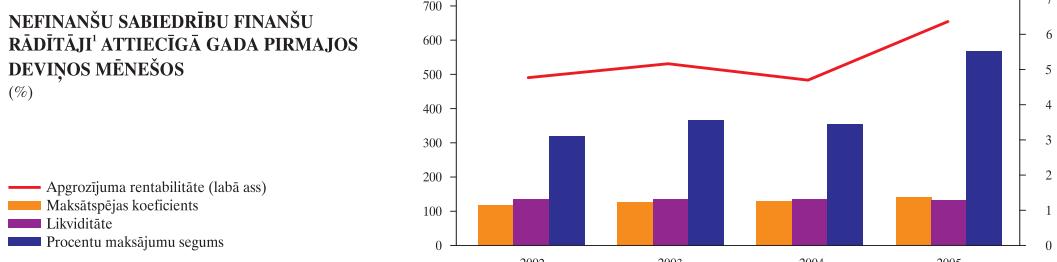
Spēcīga tautsaimniecības izaugsme un investīciju ieplūde 2005. gada pirmajos deviņos mēnešos veicināja strauju nefinanšu sabiedrību sektora attīstību. Iepriekšējā gada atbilstošā perioda aktīvu un apgrozījuma pieauguma temps tika pārsniegts, turpinot uzlaboties arī rentabilitātei.

Uzņēmējdarbības vides uzlabošanās arī 2005. gadā veicināja jaunu nefinanšu sabiedrību dibināšanu – jaundibināto nefinanšu sabiedrību skaits bija lielākais pēdējos 10 gados (pieaugumu gan daļēji noteica jaunu komercsabiedrību reģistrēšana Komercreģistrā, tām aizstājot līdzšinējos Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā reģistrētos uzņēmumus). Savukārt Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā reģistrēto maksātnespējas lietu skaits 2005. gadā turpināja samazināties.

Nefinanšu sabiedrību apgrozījuma rentabilitāte 2005. gada pirmajos deviņos mēnešos strauji pieauga (sk. 40. att.), turklāt kāpums bija visās lielākajās tautsaimniecības nozarēs. Lai gan pieauga ražošanas u.c. izmaksas (strauja degvielas cenu, darba-spēka un būvniecības izmaksu palielināšanās), galveno izmaksu pozīciju attiecība pret neto apgrozījumu samazinājās, kas, ņemot vērā augsto apgrozījuma kāpumu, liecina par pieprasījuma faktoru nozīmīgumu rentabilitātes rādītāju uzlabojumā.

Visstraujāk rentabilitāte pieauga transporta, glabāšanas un sakaru nozarē un būv-

40. attēls

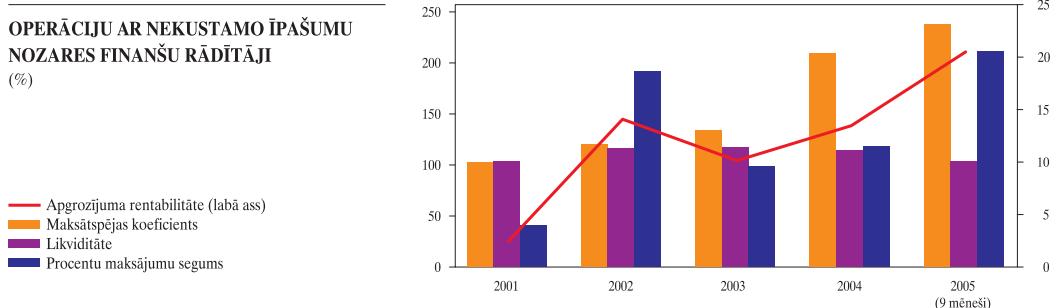

¹ Apgrozījuma rentabilitāte ir peļņas pirms nodokļiem attiecība pret apgrozījumu; maksātspējas koeficients ir parāda attiecība pret pašu kapitālu; likviditāte ir apgrozīmo līdzekļu attiecība pret istermiņa saistībām; procentu maksājumu segums ir peļņas pirms nodokļiem attiecība pret procentu maksājumiem.

niecībā, bet īpaši – operācijās ar nekustamo īpašumu. Taču arī parāda līmenis šajās nozarēs auga visstraujāk. Tas palielinājās arī apstrādes rūpniecībā un nozarēs ar tradicionāli zemāku parādu līmeni, nefinanšu sabiedrībām turpinot izmantot labās izaugsmes un peļņas iespējas. Ievērojamais peļņas kāpums noteica procentu maksājumu seguma pieaugumu vai saglabāšanos augstā līmenī visās lielākajās nozarēs. Peļņas apjoms lielākajās nozarēs pārsniedza procentu maksājumu apjomu vairāk nekā trīs reizes, izņemot operācijas ar nekustamo īpašumu, kur šis rādītājs, neraugoties uz būtisku uzlabojumu, saglabājās zemāks.

Lai gan operāciju ar nekustamo īpašumu peļņa un procentu maksājumu segums 2005. gada pirmajos deviņos mēnešos turpināja uzlaboties, šie nozares rādītāji pēdējos gados bija diezgan svārstīgi (sk. 41. att.). Nemot vērā procentu maksājumus radošā parāda straujo pieaugumu un tā nozīmes palielināšanos nozares finansējumā, turpināja pieaugt nozares ievainojamības riski procentu likmju kāpuma vai ilgstošākas peļņas samazināšanās gadījumā. Augsta rentabilitāte, kas pašlaik vērojama šajā nozarē, iespējams, nesaglabāsies ilgstoši. Nozare uzkrājusi augstu parādu līmeni, kas vairāk nekā divas reizes pārsniedz nozares nefinanšu sabiedrību pašu kapitālu. Lai gan atsevišķu nozaru parāda līmenis ir augstāks (piemēram, tirdzniecība un būvniecība), to parādu pārsvarā veido procentu maksājumus neradošās saistības, t.i., parādi piegādātājiem, apakšuzņēmējiem u.tml. Savukārt operācijām ar nekustamo īpašumu vairāk nekā 60% no kopējā parāda ir procentu maksājumus radošās saistības. Tas liecina, ka operācijas ar nekustamo īpašumu ir ļoti jutīgas pret procentu likmju pieaugumu, un bankām jābūt īpaši piesardzīgām, kreditējot šīs nozares nefinanšu sabiedrības.

41. attēls

Kopumā nefinanšu sabiedrību augstais peļņas apjoms un pieaugošā rentabilitāte mazināja riskus, kas palielinājās, augot parāda līmenim finansējumā. Lielākais risks saglabājās operācijās ar nekustamo īpašumu, kur, nemot vērā pašreizējo strauji augošo parāda līmeni un procentu maksājumu apjomu to seguma nodrošināšanai, būs nepieciešama strauji pieaugušā rentabilitātes līmeņa saglabāšanās.

Konjunktūras apsekojumi 2005. gada 4. ceturšā sākumā liecināja, ka uzņēmēji rūpniecībā, būvniecībā, mazumtirdzniecībā, kā arī pakalpojumu sektorā savu nozaru gaidāmo attīstību vērtēja pozitīvāk nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Uzlabojās arī patērētāju konfidences rādītājs.

3. ielikums. Nefinanšu sabiedrību finansiālā ievainojamība 2004. gadā

2004. gadā būtiski paātrinājās nefinanšu sabiedrību aktīvu un apgrozījuma pieauguma temps, vienlaikus uzlabojoties rentabilitātei. Izmaksu kāpums noteica vidējās rentabilitātes pazemināšanos 1. pusgadā, bet jau 3. ceturksnī un gadā kopumā nefinanšu sabiedrību rentabilitāte palielinājās, iežīmējot tendenci, kas turpinājās 2005. gada pirmajos deviņos mēnešos. Nefinanšu sabiedrību finansiālie rādītāji un makroekonomiskie rādītāji liecināja par nefinanšu sabiedrību spēju absorbēt ievērojamo izmaksu pieaugumu, ko veicināja spēcīgais iekšējais un ārējais pieprasījums, turklāt rentabilitātei pat uzlabojoties.

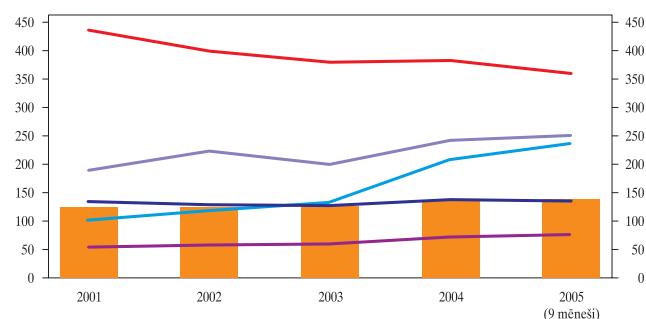
Galvenokārt lielās peļnas dēļ 2004. gadā pašu kapitāla pieaugums pārsniedza procentu izdevumus radošā parāda palielinājumu, taču šā parāda, kā arī kopējā parāda īpatsvars nefinanšu sabiedrību finansējuma struktūrā joprojām palielinājās. Vidējais maksātspējas koeficients 2004. gadā pieauga līdz 134% {124%}, ko noteica straujš kopējā parāda līmeņa palielinājums operācijās ar nekustamo īpašumu un būvniecībā, savukārt pārējās nozarēs būtisks pieaugums netika novērots (sk. 42. att.). Lai gan būvniecībā strauji pieauga pašu līdzekļu investīcijas, nozares daudz straujākā izaugsmē noteica lielāku tirdzniecības kredītu un avansu pozīciju pieaugumu, bet procentu izdevumu radošā parāda īpatsvars nozares finansējumā pat saruka. Savukārt operāciju ar nekustamo īpašumu izaugsmi galvenokārt nodrošināja piesaistītais banku finansējums.

42. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU MAKSĀTSPĒJAS KOEFICIENTS (%)

(%)

- Tirdzniecība
- Apstrādes rūpniecība
- Operācijas ar nekustamo īpašumu
- Transports, glabāšana un sakari
- Būvniecība
- Kopā

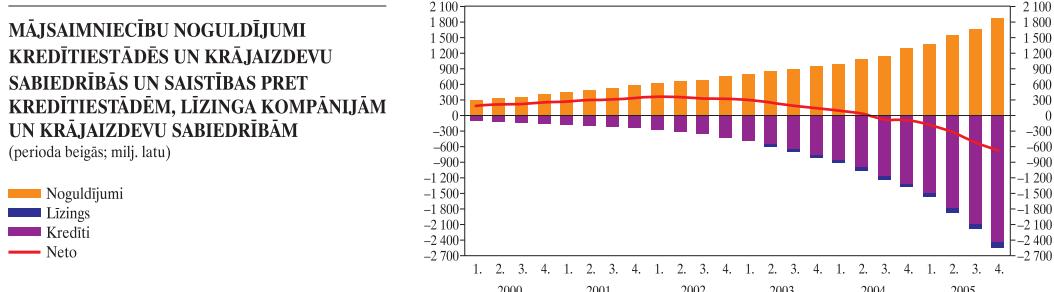
Augošas investīciju vajadzības un zemās procentu likmes veicināja procentu izdevumus radošā parāda īpatsvara pieaugumu nefinanšu sabiedrību kopējā parādā, un pretēji iepriekšējo gadu tendencēi nedaudz palielinājās īstermiņa aizņēmumu daļa, tādējādi pieaugot nefinanšu sabiedrību jutīgumam pret procentu likmju pārmaiņām. Aizņēmumu nozīme finansējumā visvairāk palielinājās nozarēs, kurās tā bija samērā liela arī līdz 2004. gadam – operācijās ar nekustamo īpašumu, viesnīcu un restorānu nozarē un apstrādes rūpniecībā.

2004. gadā, strauji pieaugot aizņēmumiem, palielinājās procentu maksājumu apjoms, taču to attiecība pret procentu izdevumus radošā parāda apjomu turpināja samazināties, atspoguļojot procentu likmju kritumu. Ievērojamais peļnas kāpums noteica procentu maksājumu seguma pieaugumu, kas palielinājās vai saglabājās augstā līmenī gandrīz visās lielākajās nozarēs. Finansiālā ievainojamība ievērojami palielinājās operācijās ar nekustamo īpašumu; lai gan arī šajā nozarē straujās peļnas izaugsmes dēļ procentu maksājumu segums pieauga, tas bija viens no zemākajiem tautsaimniecībā, peļnas apjomam līdzinoties procentu maksājumu apjomam. Turklāt 2004. gadā ievērojami palielinājās nozares parāda līmenis, ko galvenokārt noteica procentu maksājumus radošā parāda pieaugums.

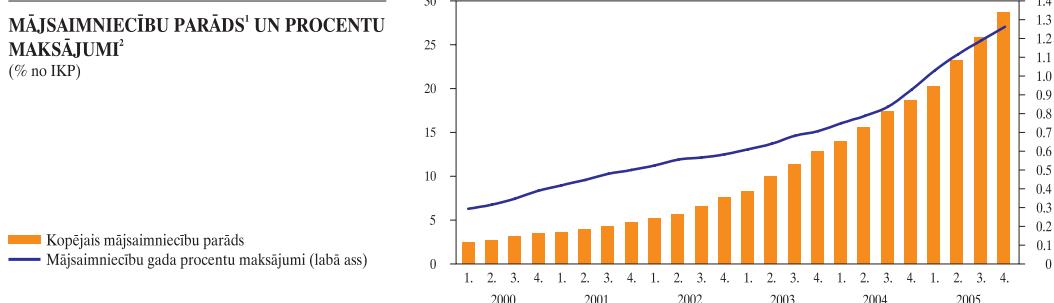
Mājsaimniecību parāds turpināja strauji palielināties; arvien plašāks mājsaimniecību loks tika iesaistīts hipotekārajā kreditēšanā.

Lai gan mājsaimniecību noguldījumu pieauguma temps kāpa, 2. pusgadā mājsaimniecību negatīvā neto pozīcija turpināja palielināties un sasniedza 7.7% no IKP (sk. 43. att.), t.i., mājsaimniecību saistības pret kredītiestādēm un krājaizdevu sabiedrībām pārsniedza noguldījumu apjomu. Mājsaimniecību parāds, ko veidoja saistības pret bankām, līzinga kompānijām un krājaizdevu sabiedrībām, 2005. gadā palielinājās par 84.9% un sasniedza 28.5% {18.6%} no IKP (sk. 44. att.). Samazinoties kredītu procentu likmēm, mājsaimniecību procentu maksājumi auga lēnāk (par 62.5%), veidojot 1.3% {0.9%} no IKP, kas joprojām ir zems rādītājs salīdzinājumā ar attīstītajām valstīm, kur šis rādītājs sasniedz 6–8% no IKP.

43. attēls

44. attēls

¹ Kredītiestādēm, līzinga kompānijām un krājaizdevu sabiedrībām.

² Kredītiestādēm un krājaizdevu sabiedrībām.

Lielāko mājsaimniecību parāda daļu veidoja banku kredīti mājokļa iegādei. 2005. gada beigās šo kredītu skaits sasniedza 103.2 tūkst. (par 27.5% vairāk nekā 2004. gada beigās). Tātad aptuveni 11.3% {8.9%} mājsaimniecību ir banku kredīts mājokļa iegādei. Augot nekustamā īpašuma cenām, vidējais aizdevuma apjoms salīdzinājumā ar 2004. gadu palielinājās par 53.9% (līdz 16.9 tūkst. latu). Palielinoties mājsaimniecību parādam un vidējām aizdevumu summām, kā arī mājokļa kreditēšanā iesaistīto mājsaimniecību lokam un saglabājoties augstam inflācijas tempam, ar mājsaimniecību kreditēšanu saistītais kredītrisks turpināja palielināties. Tā kā tirgū dominē darījumi ar mainīgām procentu likmēm, starpbanku procentu likmju kāpums eiro zonā vidējā termiņā palielinās mājsaimniecību parāda apkalošanas izmaksas. Savukārt banku sniegtā informācija joprojām liecina, ka lielākā kredītnēmēju daļa ir cilvēki ar augstiem ienākumiem, kas spēs absorbēt procentu likmju kāpumu. Kredītnēmēju loka paplašināšana uz mājsaimniecību ar zemākiem ienākumiem rēķina palielinās banku kredītrisku.

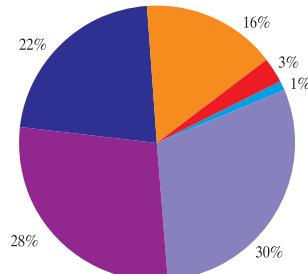
4. ielikums. 2005. gada augusta iedzīvotāju aptaujas rezultātu analīze

Saskaņā ar MarketLab 2005. gada augustā veiktā pētījuma "Naudas un banku sistēma Latvijā: Latvijas iedzīvotāju aptauja" rezultātiem kredītu ņēmuši 29.8% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju, kas ir par 1 procentu punktu vairāk nekā 2004. gada augustā (sk. 45. att.). Tie lielākoties ir 25–49 gadus veci rīdzinieki ar augstāko izglītību un lieliem ienākumiem. Hipotēku kredītus (dzīvokļa remontam, nekustamā īpašuma iegādei, mājas būvniecībai) ņēma attiecīgi 6.3%, 1.0% un 5.9% respondentu. Pārējos kredītus, kuros dominē kredīti patēriņa preču iegādei, ņēma 21.1% respondentu. Jo projām liels (28.0%) ir aptaujāto īpatsvars, kas kredītu nevar atlauties, un salīdzinājumā ar 2004. gadu tas būtiski nav mainījies.

45. attēls

**VAI PAŠLAIK ESAT PANĒMIS KREDĪTU
KĀDĀ BANKĀ VAI LĪZINGA KOMPĀNIJĀ?**
(% no visiem respondentiem)

■ Jā
■ Nevaru atlauties
■ Nav vajadzības
■ Nevēlos būt parādā
■ Neuzticis bankām un lizinga kompānijām
■ Grūti pateikt

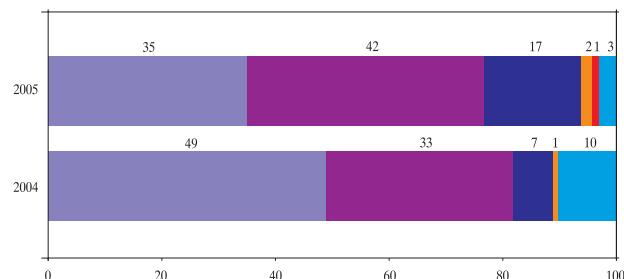

Pozitīvi vērtējams, ka lielākajai aptaujāto kredītnēmēju daļai mēneša maksājumi par kredītsaistībām nepārsniedz 30% no ģimenes ienākuma (sk. 46. att.). Palieeinājusies arī kredītnēmēju izpratne par savām saistībām, jo salīdzinājumā ar 2004. gadu daudz mazāk cilvēku nevarēja pateikt, cik lielu daļu no ienākumiem viņi maksā par kredītsaistībām. Mājsaimniecību parāda pieaugums, kā arī ASV dolāros izsniegtos kredītu procentu likmju kāpums veicināja kredītnēmēju interesu un izpratnes uzlabošanos. Pieaugot mājsaimniecību parādam, krasī samazinājās to respondentu daļa, kas maksā par kredītsaistībām līdz 10% no ienākumiem.

46. attēls

**CIK LIELU DAĻU NO JŪSU IENĀKUMIEM
VEIDO MĒNEŠA MAKŠĀJUMI PAR
KREDĪTSAISTĪBĀM?**
(% no visiem respondentiem)

■ Līdz 10%
■ 11–30%
■ 31–50%
■ 51–80%
■ Vairāk nekā 80%
■ Grūti pateikt

Vērtējot atmaksāšanas spējas nākotnē, bijuši piesardzīgi respondenti, kuri ņēmuši aizdevumus ar mainīgo procentu likmi: vairāk nekā puse šo respondentu 20–25% mēneša maksājumu pieauguma gadījumā (atbilst aptuveni 200–300 bāzes punktu procentu likmes kāpumam ar 20 gadu kredīta termiņu un 400–500 bāzes punktu procentu likmes kāpumam ar 10 gadu kredīta termiņu) būs spiesti būtiski ierobežot citus izdevumus (sk. 47. att.). No makroekonomiskā viedokļa tas nozīmē, ka būtisks procentu likmju kāpums var negatīvi ietekmēt iekšzemes patēriņu, jo kredītnēmēji, kas veido sabiedrības maksātspējīgāko daļu, vairāk maksās par kredītiem un mazāk iegādāsies preces un pakalpojumus. Tas savukārt negatīvi ietekmētu iekšzemes sabiedrību apgrozījumu un negatīvi atspoguļotos banku kredītu kvalitātē. Jāņem vērā arī augstās inflācijas saglabāšanās risks, kas var radīt spiedienu uz mājsaimniecību budžetiem un to kredīta atmaksāšanas spējām.

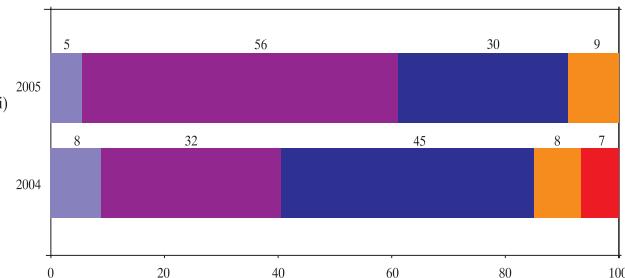
Uz jautājumu par plāniem nemt kredītu gada laikā 4.8% respondentu atbildēja, ka, iespējams, ņems kredītu nekustamā īpašuma iegādei, 2.2% – mājas būvniecībai un

47. attēls

**KĀ JŪS VĒRTĒJAT SAVAS KREDĪTA
ATMAKSĀNAS SPĒJAS, JA PROCENTU LIKMES
PIEAUGUMA REZULTĀTĀ JŪSU KREDĪTA
MAKSĀJUMI PALIELINĀTOS PAR 20–25%?**

(% no respondentiem, kuriem ir kredīti ar mainīgo procentu likmī)

- Man ir pietiekami lieli ienākumi, tāpēc šādas pārmaiņas manu maksātspēju neietekmēs
- Es joprojām būšu spējīgs atmaksāt kredītu laikus, tomēr man būs būtiski jāerobežo citi izdevumi
- Man būs jālūdz bankai mainīt kredīta atmaksas grafiku, pagarinot kredīta atmaksas termiņu
- Es vairs nevarēšu veikt mēneša maksājumus
- Cita atbilde

6.2% – dzīvokļa remontam. Vairāk nekā pusei šo respondentu jau ir kredīts. Līdzīga situācija ir arī ar patēriņa kredītiem. Joprojām liela daļa mājsaimniecību nevar atlaudties ķemt kredītu. Tas tuvākajos gados ierobežos banku un citu finanšu starpnieku izaugsmes potenciālu.

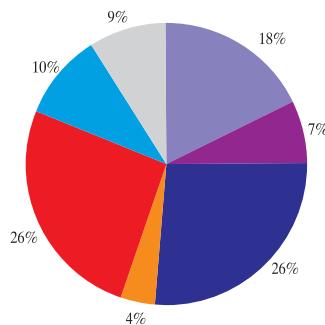
Kopumā iedzīvotāju aptaujas rezultāti liecina, ka kredītnēmējiem parāda apkalošanas nasta palielinās, bet kreditēšanā iesaistīto mājsaimniecību īpatsvars aug lēni, kas atspoguļo mājsaimniecību vairākuma zemo maksātspēju. Mājsaimniecībām, kas gada laikā plāno ķemt kredītu, lielākoties jau ir kredīts (sk. 48. att.). Tas nozīmē, ka mājsaimniecībām izsniegtu kredītu izaugsmei tuvākajā laikā lielākoties nodrošinās jau esošie kredītnēmēji, uzņemoties jaunas saistības. Vērtējot kredīta atmaksāšanas spējas procentu likmju kāpuma apstākļos (virs 200 bāzes punktiem), kredītnēmēju vairākums atzina, ka varēs to absorbēt, bet uz citu izdevumu būtiskas samazināšanas rēķina.

48. attēls

**RESPONDENTU SADALĪJUMS, KAS TUVĀKĀ
GADA LAIKĀ PLĀNO ķEMT KREDĪTU
NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMĀ IEGĀDEI,
BŪVΝIECĪBAI VAI REMOTAM**

(%)

- Jau ir hipotēku kredīts
- Ir kredīts automobiļa iegādei
- Ir patēriņa kredīts
- Ir cits kredīts
- Līdz šim nebija vajadzības ķemt kredītu
- Līdz šim nevarēja atlaudties ķemt kredītu
- Nav kredītu citu iemeslu dēļ

9. NEBANKU FINANŠU SEKTORS

Lizinga sektora izaugsmi noteica strauja tautsaimniecības izaugsme 2005. gadā.

Dinamiskā tautsaimniecības attīstība atspoguļojusies ne tikai banku, bet arī nebanku finanšu sektora attīstības tempā. Nebanku finanšu pakalpojumu sniedzēju aktīvi 2005. gada vidū pārsniedza 1 mljrd. latu. Nozīmīgākie sektori nebānkū finanšu starpniecībā jau ilgstoti ir tiešā vai netiesā veidā ar kreditēšanu saistīti pakalpojumi – lizings un cīta finanšu starpniecība (pārējo kredītu izsniegšana). 2005. gada beigās finanšu iestādēm izsniegtu banku kredītu gada pieauguma temps sasniedza 85.0%, kas salīdzinājumā ar iepriekšējā perioda atbilstošo pieaugumu (33.4%) daļēji izskaidro ievērojamu nebānkū finanšu kreditēšanas sektora nozīmi un apjoma kāpumu. Nebānkū finanšu sektora īpatsvars finanšu starpniecības sektorā jau ilgstoti ir aptuveni 10%, bet lizinga sektora (nozīmīgākais sektors starp nebānkū finanšu pakalpojumu sniedzējiem) īpatsvars visā finanšu pakalpojumu sektorā – attiecīgi

ir aptuveni 5%. Citu nebānu finanšu sektora sabiedrību izaugsme noteica nelielu lizinga sektora īpatsvara samazinājumu 2005. gadā. Būtiski pieauga ieguldījumu fondu sektors, palielinājās arī citi uzkrājošo pakalpojumu sniedzēju – apdrošinātāju un 3. līmeņa pensiju fondu – aktīvi.

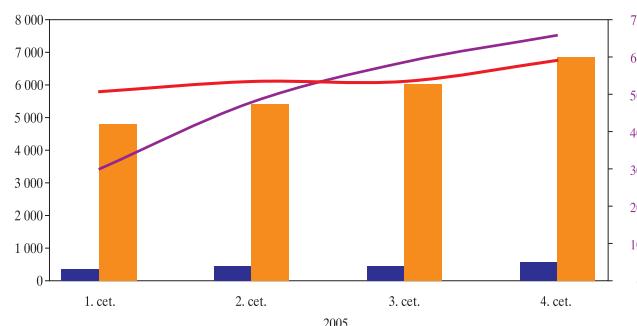
Strauja Latvijas tautsaimniecības attīstība 2005. gadā atspoguļojusies LLDA pārstāvēto 6 lielāko lizinga kompāniju darbības rezultātos. Kā liecina LLDA dati, lizinga un faktūrkreditēšanas kopējais portfelis 2005. gada 2. pusgada beigās sasniedza 703.5 milj. latu, no kura finanšu lizinga un faktūrkreditēšanas portfeli attiecīgi veidoja 68.0% un 11.9%.

LLDA biedru izsniegtu aizdevumu, kas pielīdzināmi banku kredītiem (finanšu lizinga un faktūrkreditēšana), gada pieauguma temps 2005. gadā palielinājās un 2. pusgadā panāca banku kredītu pieauguma tempu (sk. 49. att.). 3. ceturksnī finanšu lizinga un faktūrkreditēšanas portfeļa gada pieaugums sasniedza 58.8%, savukārt banku kredītu atlikuma gada kāpuma tempa bija 53.7%. 4. ceturksnī banku kredītiem pielīdzināmu lizinga aizdevumu pieauguma temps paātrinājās līdz 66.1% (banku kredītiem – līdz 59.4%), ko bez citiem attīstību veicinošajiem faktoriem var skaidrot arī ar zemāku bāzi 2004. gadā (LLDA 2. ceturksnī pievienojās viena lizinga kompānija).

49. attēls

**LĪZINGA KOMPĀNIJU KREDĪTIEM
PIELĪDZINĀMIE AIZDEVUMI UN BANKU
KREDĪTI**
(milj. latu; %)

- Lizinga kompāniju kredītiem pielīdzināmo aizdevumu portfelis
- Mājsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām banku izsniegtu kredītu atlīkums
- Lizinga kompāniju kredītiem pielīdzināmo aizdevumu gada pieaugums (labā ass)
- Banku kredītu gada pieaugums (labā ass)

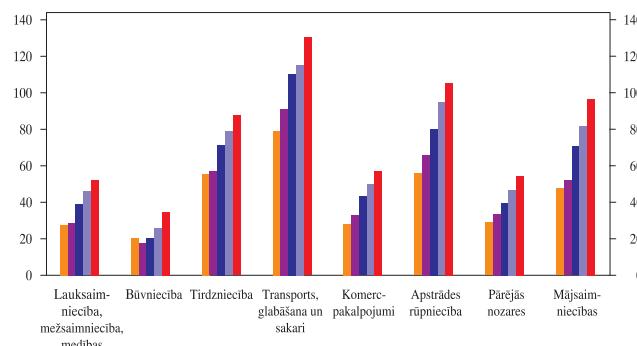

Lizinga portfeļa struktūra nozaru dalījumā (sk. 50. att.) liecina par lizinga pakalpojumu intensīvu izmantošanu visos sektoros 2005. gadā un par lizinga ņēmēju aktivizēšanos 2. pusgadā. Nozares, kurām pēdējā laikā bijis īpaši straujš kāpums (būvniecība, apstrādes rūpniecība, tirdzniecība, transports, glabāšana un sakari), ir arī vairāk izmantojušas lizinga finansējumu savā darbībā.

50. attēls

**LĪZINGA KOMPĀNIJU LĪZINGA PORTFELIS
NOZARU DALĪJUMĀ**
(atlīkums ceturksnā beigās; milj. latu)

- 2004. gada 4. cet.
- 2005. gada 1. cet.
- 2005. gada 2. cet.
- 2005. gada 3. cet.
- 2005. gada 4. cet.

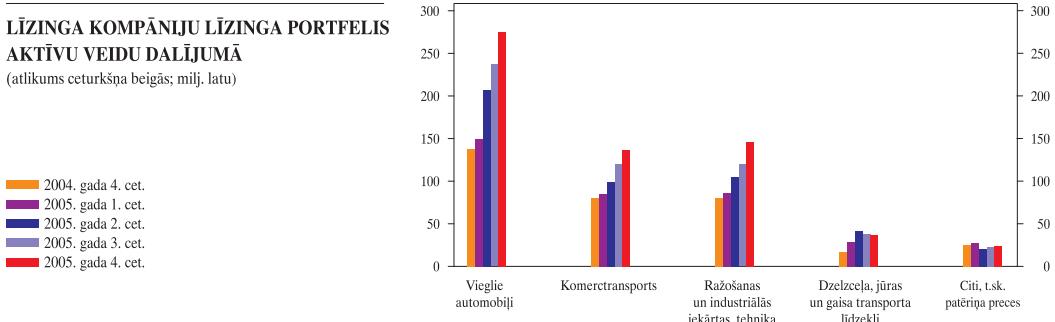

Viens no nozīmīgākajiem lizinga pakalpojumu ņēmējiem ir transporta, glabāšanas un sakaru nozares sabiedrības, kuru īpatsvars kopējā lizinga portfeli 2005. gada beigās bija 21.1%. Transporta, glabāšanas un sakaru nozares sabiedrībām izsniegtu banku kredītu īpatsvars banku kopējā kredītporfelī ir daudz mazāks nekā lizinga kompāniju aizdevumos, un tas nepārtraukti samazinājās (2005. gada beigās – 2.9%).

Būtiska līzinga pakalpojumu daļa novirzīta arī tirdzniecības un apstrādes rūpniecības uzņēmumu darbības finansēšanai. Nedaudz lielāka daļa no kopējā līzinga apjoma salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (15.6%; 2004. gada beigās – 13.8%) tika izmantota mājsaimniecību pirkumu finansēšanai. Savukārt, lai gan apjoma ziņā būvniecības sabiedrības līzinga pakalpojumus izmanto samērā maz (nozares īpatsvars līzinga portfelī ir aptuveni 6%), būvniecības uzplaukuma ietekmē 2. pusgadā straujākais līzinga finansēšanas apjoma pieaugums novērots tieši šajā nozarē.

Līzingā finansētie vieglie automobiļi un komerctransports veidoja lielāku daļu (66.4%) no kopējā līzinga portfeļa (sk. 51. att.). Straujāks ražošanas iekārtu un industriālās tehnikas līzinga apjoma pieaugums (gada kāpums – 81.9%) skaidrojams gan ar ražošanas sektora straujāku attīstību, gan ar līzinga augošo popularitāti un zemāku bāzi iepriekšējos periodos.

51. attēls

Līzinga apjoma pieaugums mājsaimniecībām (gan patēriņa preču, gan automobiļu iegādei) 2005. gadā bija vidēji 20% ceturksnī. Patēriņa preču īpatsvars kopējā portfelī pieauga no 0.9% 2004. gada beigās līdz 1.4% 2005. gada beigās (8.7 milj. latu).

Attīstība līzinga sektorā sasniegusi ļoti strauju tempu – to ietekmē gan zemās procentu likmes Latvijā un pasaulei, gan šā tirgus relatīva novitāte un ērtības, ko tas piedāvā sabiedrībām, gan arī sasniegtais augstais tautsaimniecības pieauguma temps. Lai arī pašlaik tiek prognozēta tālāka strauja šā sektora attīstība, pastāv riski šīs straujās attīstības noturīgumam, kas saistīti ar jau sasniegto augsto pieauguma tempu un arī ar eiro un ASV dolāra procentu likmju kāpumu.

10. MAKSĀJUMU SISTĒMAS

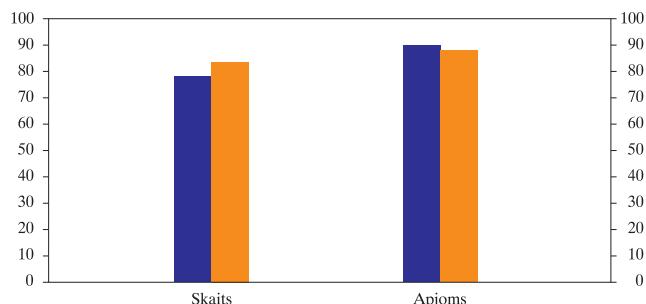
Latvijas Bankas starpbanku automatizētā maksājumu sistēma (SAMS) saglabā sistēmisko nozīmību finanšu tirgus maksājumu apstrādē. Latvijas Bankas elektroniskā kliringa sistēmas (EKS) nozīmība pieauga, 2005. gada 2. pusgadā Valsts kasei uzsākot pabalstu izmaksas, izmantojot EKS.

SAMS un EKS nozīmību kopējā maksājumu infrastruktūrā raksturo katras sistēmas īpatsvars finanšu sektora un neliela apjoma klientu maksājumos.

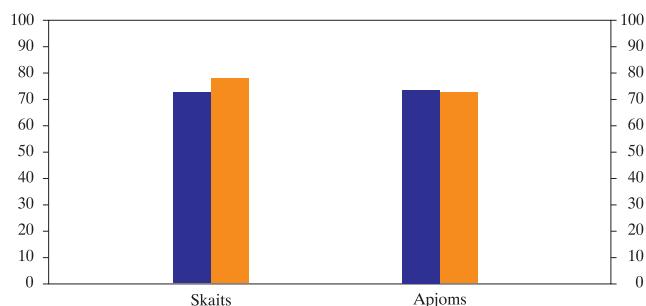
2005. gada 2. pusgadā sistēmu apgrozījuma rādītāji (sk. 52. un 53. att.), tāpat kā iepriekšējā gadā, liecināja par abu sistēmu būtisko lomu latos veiktajos maksājumos. SAMS apstrādāto starpbanku maksājumu skaits bija 83.7% (24.9 tūkst.) un apjoms – 87.9% (13.6 mljrd. latu) no starpbanku kredīta pārvedumiem latos. Pārējo daļu veidoja Latvijas banku savstarpejtie kredīta pārvedumi, izmantojot korespondentattiecības. EKS attiecīgi tika apstrādāti 77.2% (12.6 milj.) un 72.2% (4.7 mljrd. latu) no neliela apjoma klientu kredīta pārvedumiem starp bankām. Atlikušo daļu veidoja atsevišķu Latvijas banku savstarpejtie bruto norēķini par klientu kredīta pārvedumiem. EKS maksājumu skaita īpatsvara pieaugumu par 4.7 procentu punktiem noteica pārmaiņas Valsts kases pabalstu izmaksu kārtībā.

52. attēls**SAMS APGROZĪJUMA DAĻA STARBANKU KREDĪTA PĀRVEDUMOS LATOS (%)**

■ 2004. gada 2. pusgads
■ 2005. gada 2. pusgads

53. attēls**EKS APGROZĪJUMA DAĻA KLIENTU STARBANKU KREDĪTA PĀRVEDUMOS LATOS (%)**

■ 2004. gada 2. pusgads
■ 2005. gada 2. pusgads

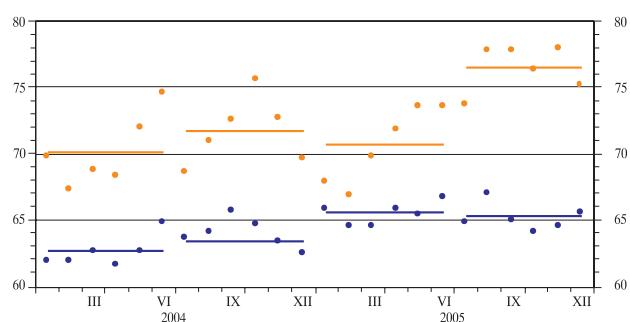
Tādējādi EKS apstrādāto maksājumu skaits salīdzinājumā ar 2004. gada 2. pusgadu pieauga par 41.9%.

2005. gadā abu Latvijas Bankas sistēmu koncentrācijas rādītāji palielinājās, augot Valsts kases darījumu skaitam un apjomam sistēmās.

SAMS un EKS koncentrācijas rādītāji (piecu lielāko dalībnieku īpatsvars maksājumu sistēmā) katru gadu saglabā stabili tendenci (atbilstoši ECB vadlīnijām tie nepārsniedz noteikto 80% sistēmiskā riska robežu). 2. pusgadā starpbanku maksājumu sistēmas SAMS skaita koncentrācijas rādītājs bija 65.3% (sk. 54. att.), savukārt apjoma koncentrācijas rādītājs pieauga par 5.8 procentu punktiem (līdz 76.5%), jo piecu lielāko sistēmas dalībnieku kopējais maksājumu apjoms salīdzinājumā ar 1. pusgadu pieauga par 32.9%, savukārt pārējo banku maksājumu apjoms samazinājās par 1.4%. Tomēr šādi koncentrācijas rādītāji neliecinā par nozīmīgu domino efekta iespējamību sistēmā, jo piecu lielāko sistēmas dalībnieku skaitā ietilpst arī Latvijas Banka, kas nav pakļauta likviditātes un kredīta riskam.

54. attēls**SAMS KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)**

- Skaits
- Skaita pusgada vidējais rādītājs
- Apjoms
- Apjoma pusgada vidējais rādītājs

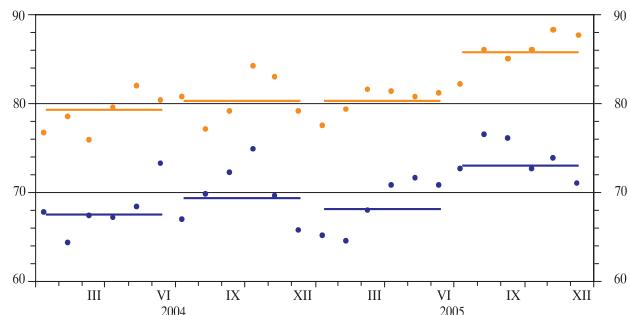

SAMS galvenokārt ir finanšu sektora maksājumu sistēma, kas papildus piedāvā iespēju apstrādāt arī steidzamos vai liela apjoma klientu maksājumus. 2005. gada 2. pusgadā abu maksājumu veidu savstarpējā proporcija skaita ziņā bija 32.3% (24.9 tūkst. finanšu tirgus maksājumu) un 67.7% (52.3 tūkst. klientu maksājumu) un apjoma ziņā – attiecīgi 71.7% (13.6 mljrd. latu) un 28.3% (5.4 mljrd. latu).

SAMS ir liela apjoma maksājumu sistēma, kuru galvenokārt raksturo apjoma rādītāji. Salīdzinot banku maksājumu un klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājus (sk. 55. att.), klientu maksājumu apjoma koncentrācija bija daudz lielāka un pārsniedza 80%, t.i., sistēmiskā riska robežu.

55. attēls**SAMS MAKSAJUMU APJOMA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)**

- Klientu maksājumi
- Klientu maksājumu pugada vidējais rādītājs
- Banku maksājumi
- Banku maksājumu pugada vidējais rādītājs

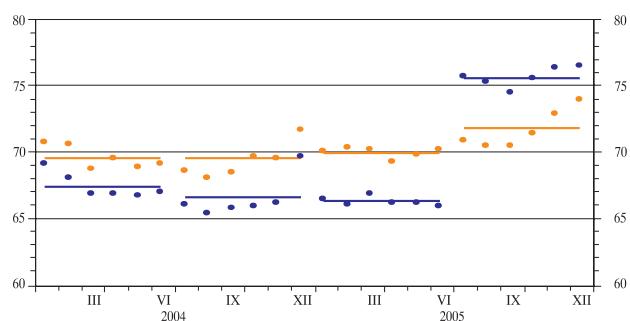

2. pusgadā banku maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs pieauga par 4.8 procentu punktiem (72.9%). Lielo banku darījumu īpatsvars palielinājās, samazinoties pārējo banku aktivitātēm starpbanku tirgū. Klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs pieauga par 5.5 procentu punktiem (85.8%). Šis pieaugums sistēmisko risku nerada, jo klientu maksājumu īpatsvars SAMS maksājumu apjomā bija tikai 28.3% un šā rādītāja kāpumu noteica Latvijas Bankas īpatsvara pieaugums klientu maksājumos par 5.6 procentu punktiem sakarā ar Valsts kases darījumu apjoma palielināšanos.

EKS maksājumu skaita koncentrācijas rādītājs 2. pusgadā pieauga par 9.2 procentu punktiem (75.6%), bet apjoma koncentrācijas rādītājs – par 1.9 procentu punktiem (71.9%; sk. 56. att.). EKS koncentrācijas rādītāju aprēķinā ietilpst Latvijas Banka, un to pieaugumu galvenokārt noteica Valsts kases pabalstu izmaksas kārtības pārmaiņas. Tādējādi koncentrācijas rādītāju pieaugums nenorāda uz riska paaugstināšanos sistēmā, jo Latvijas Banka nav pakļauta finanšu riskam.

56. attēls**EKS KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)**

- Skaits
- Skaita pugada vidējais rādītājs
- Apjoms
- Apjoma pugada vidējais rādītājs

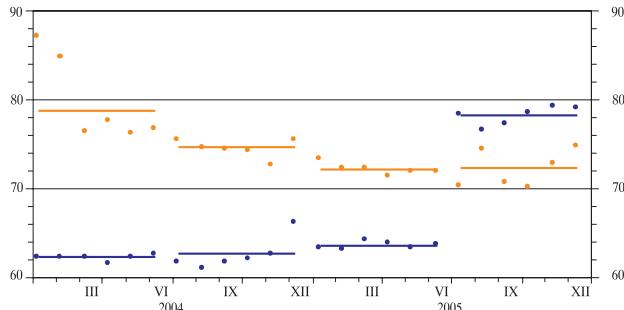

EKS norēķini notiek divos ciklos, t.i., divas reizes dienā. 2. pusgadā EKS pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 68.3% no visiem dienas maksājumiem un attiecīgi 61.8% no abos norēķinu ciklos apstrādāto maksājumu apjoma. Pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 8.6 milj. maksājumu 2.9 mljrd. latu apjomā un otrajā norēķinu ciklā – attiecīgi 4.0 milj. maksājumu 1.8 mljrd. latu apjomā. Abos EKS norēķinu ciklos bija vērojams būtisks pieaugums – pirmajā norēķinu ciklā kopējais maksājumu skaits pieauga par 51.1% un apjoms – par 27.8%, savukārt otrā norēķinu cikla apgrozījums pieauga attiecīgi par 15.5% un 23.6%.

EKS ir neliela apjoma maksājumu sistēma, kurā tiek apstrādāts liels skaits maksājumu, tāpēc to galvenokārt raksturo maksājumu skaita rādītāji. Salīdzinot abu ciklu maksājumu skaita koncentrācijas rādītājus (sk. 57. att.), pirmajā norēķinu ciklā tas

57. attēls**EKS MAKSĀJUMU SKAITA KONCENTRACIJAS RĀDĪTĀJI (%)**

- 1. norēķinu cikls
- Pusgada vidējais rādītājs
- 2. norēķinu cikls
- Pusgada vidējais rādītājs

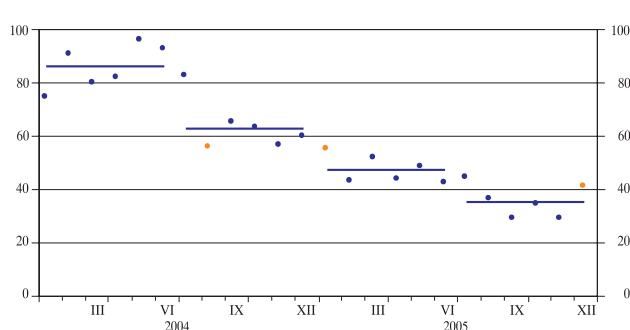
bija par 5.9 procentu punktiem augstāks nekā otrajā norēķinu ciklā (attiecīgi 78.3% un 72.4%). Kopumā visām bankām pamazām izlīdzinājās maksājumu skaita un apjoma sadalījums pirmajā un otrajā norēķinu ciklā, izņemot Latvijas Bankas nodrošinātos Valsts kases maksājumus, kuri lielākoties tika veikti pirmajā norēķinu ciklā. Tāpēc Valsts kases maksājumi galvenokārt ietekmēja pirmā norēķinu cikla maksājumu skaita koncentrācijas rādītāju, kas 2. pusgadā pieauga par 14.8 procentu punktiem.

Maksājumu sistēmu sistēmiskais risks vēl vairāk samazinājās.

Domino efektu papildus koncentrācijas rādītājam var ietekmēt arī norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāte. SAMS norēķiniem tiek izmantoti banku norēķinu konti Latvijas Bankā. Šo kontu mēnešu vidējos atlikumus ietekmēja banku rezervju norma. Īstenojot monetāro politiku, banku rezervju norma tika palielināta no 3% 2004. gada sākumā līdz 8% 2005. gada beigās, vienlaikus par 80.0% pieaugot arī obligāto rezervju bāzei, no kurās rezervju norma tiek aprēķināta. Banku maksājumu apjoms SAMS šajā laika periodā pieauga par 50.9%, savukārt vidējais kontu atlikums Latvijas Bankā pieauga 4.8 reizes. Tādējādi sistēmas norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāte (norēķiniem izmantoto līdzekļu īpatsvars kontu atlikumos) samazinājās no 85.9% 2004. gada 1. pusgadā līdz 35.2% 2005. gada 2. pusgadā (sk. 58. att.). No sistēmas norēķinu efektivitātes viedokļa norēķinu līdzekļu efektivitāte SAMS samazinājās, bet finanšu stabilitātes kontekstā, jo mazāks ir norēķinu līdzekļu efektivitātes rādītājs, jo sistēmā mazāks risks, ka kādam dalībniekam nepiektiks naudas norēķiniem.

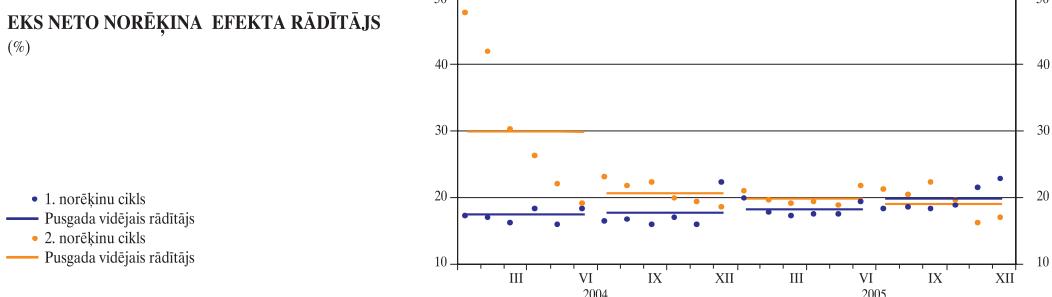
58. attēls**SAMS NORĒĶINU LĪDZEKĻU IZMANTOŠANAS EFEKTIVITĀTE (%)**

- Mēneša rādītājs
- Mēneša rādītājs (paaugstinātas rezervju prasības)
- Pusgada rādītājs

EKS norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti raksturo neto norēķina efekta rādītājs, t.i., sistēmas dalībnieku neto debeta pozīciju apjoma attiecība pret kopējo sistēmas apgrozījumu. 2005. gada 2. pusgadā EKS pirmā un otrā norēķinu cikla neto norēķina efekta rādītājs bija attiecīgi 19.9% un 19.1% (sk. 59. att.). Tas norāda, ka neto norēķina efekts salīdzinājumā ar citām ES valstu sistēmām bija zems. Tomēr, tā kā EKS dalībnieku neto debeta pozīciju apjoms bija neliels salīdzinājumā ar atlikumiem Latvijas Bankas kontos (vidēji 4.3%), zemais norēķina efekts nerādīja papildu likviditātes risku sistēmā. Samērā zemais norēķina efekts EKS veidojās, jo bija nesabalansētas naudas plūsmas konkrētos datumos, kas bija saistīti ar banku klientu nodokļu samaksas termiņu, pensiju vai pabalstu izmaksām. Taču finanšu

59. attēls

stabilitātes kontekstā, jo mazāka ir norēķinu līdzekļu efektivitāte, jo vairāk ierobežots sistēmiskais risks sistēmā.

2005. gadā pārraudzības ietvaros tika vērtēta vairāku Latvijas Bankas maksājumu sistēmu dalībnieku ietekme uz sistēmu darbības nepārtrauktību un domino efekta iespējamību sistēmai vai sistēmas dalībniekiem kritiskos darbības brīžos.

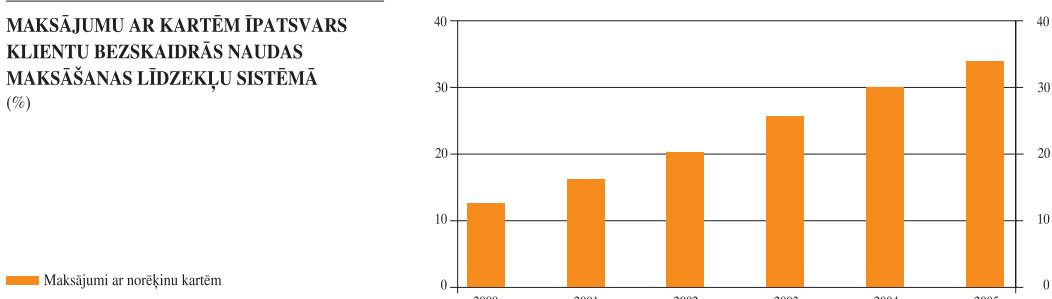
Lai novērtētu domino efekta iespējamību SAMS un EKS, tika analizēta atsevišķu nozīmīgāko sistēmas dalībnieku iespējamā ietekme uz pārējo dalībnieku spēju pildīt savas saistības sistēmā. Tika veikta sistēmas darbības simulācija teorētiski iespējamā gadījumā, kad kādam sistēmas dalībniekam varētu būt radušās likviditātes problēmas vai citu iemeslu dēļ tam nebūtu iespējas veikt norēķinus sistēmā. Simulācijā tika izmantotas dienas, kurās tika novērota augsta debeta apgrozījuma koncentrācija pret atsevišķiem sistēmas dalībniekiem vai samērā lielas debeta apgrozījuma saldo pozīcijas.

Sistēmu darbības simulācija apstiprināja, ka viena dalībnieka likviditātes problēmu rašanās sistēmā praktiski neradītu citu sistēmas dalībnieku likviditātes problēmas. Tas nozīmē, ka sistēmiskā riska rašanās iespējamība ir ļoti zema. Galvenokārt tas skaidrojams ar augsto likviditāti norēķinu kontos, tāpēc dalībnieku dienas debeta apgrozījums pārsvarā gadījumu bija zemāks nekā konta atlukums.

Pārraudzības ietvaros Latvijas Banka veica FDL kā nelīela apjoma maksājumu sistēmas novērtējumu, izmantojot ECB vadlīnijas, un atzina to par sistēmiski ievērojamu sistēmu.

Kopš 2000. gada ar norēķinu kartēm veikto maksājumu skaits audzis 6.2 reizes (apjoms – 4 reizes). To nozīmība klientu bezskaidrās naudas maksāšanas līdzekļu tirgū nepārtraukti palielinās un 2005. gadā sasniedza 33.9% no klientu bezskaidrās naudas maksāšanas līdzekļu skaita (sk. 60. att.).

60. attēls

Latvijā norēķinu kartes izdod gandrīz visas bankas, kā arī vairākas komercsabiedrības, galvenokārt degvielas tirdzniecības uzņēmumi, kas izdod viennolūka mazumtirdzniecības kartes un apkalpo šo karšu maksājumus.

Norēķinu karšu infrastruktūra tiek pārraudzīta un novērtēta, jo sistēmas traucējumu gadījumā (piemēram, ja norēķinu kartes turētājs nevarētu norēķināties ar karti vai izņemt skaidro naudu bankomātā) tikt būtiski ietekmēta kartes turētāja uzticība maksājumu kartei kā maksāšanas līdzeklim. Šādi incidenti varētu radīt klientu neuzticību elektroniskajiem maksāšanas līdzekļiem kopumā.

Saskaņā ar ECB vadlīnijām sistēmu var uzskatīt par sistēmiski nozīmīgu, ja tā ir vienīgā valstī vai galvenā pēc maksājumu apjoma konkrētā maksājumu segmentā. Neliela apjoma maksājumu sistēmas tehniskie parametri var atšķirties no citu sistēmu parametriem, tāpēc ne vienmēr maksājumi var tikt veikti, izmantojot citas sistēmas. Ja tā ir vienīgā vai plaši izmantota sistēma un tai nav alternatīvas sistēmas vai ja tā ieņem lielu tirgus daļu (vairāk nekā 75% no attiecīgā neliela apjoma maksājumu tirgus), tās problēmas var radīt traucējumus sistēmā. Ja sistēma ieņem vairāk nekā 25% no tirgus, tā uzskatāma par sistēmiski ievērojamu maksājumu sistēmu. Problemu gadījumā tā nevar būtiski ietekmēt finanšu stabilitāti valstī, taču, ja tā aptver lielu klientu loku, tās pārraudzībai tiek pievērsta papildu uzmanība.

Pašlaik Latvijā darbojas vairākas neliela apjoma maksājumu sistēmas. Taču tās apkalpo dažādus maksāšanas instrumentus un nevar aizstāt viena otru. EKS un PNS apstrādā kredīta pārvedumus, *Itella* specializējusies tiešā debeta maksājumu veikšanā, bet FDL apkalpo norēķinu karšu darījumus.

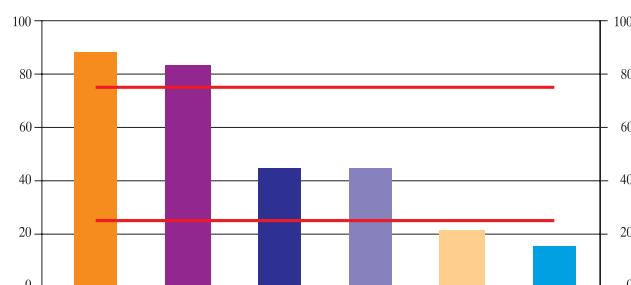
Darījumi ar kartēm – maksājumi ar kartēm, skaidrās naudas izmaksas no bankomātiem vai kredīta pārvedumi bankomātos – var tikt autorizēti bankā, ja darījums tiek veikts ar bankas izdotu karti tās pašas bankas norēķinu karšu pieņemšanas vietu vai bankomātu tīklos. 2005. gada beigās Latvijā bija četras bankas, kas apkalpoja savus bankomātu tiklus (61.9% no Latvijas bankomātiem un 64.9% no banku norēķinu kartēm). Tas nozīmē, ka ar šim kartēm varēja veikt darījumus attiecīgo banku bankomātos, neizmantojot FDL. Ar pārējo banku izdotajām norēķinu kartēm un pārējos bankomātos darījuma autorizāciju un norēķinu varēja veikt, tikai izmantojot FDL. Savukārt savus POS tiklus un kartes apkalpoja tikai divas bankas. Ar šo divu banku kartēm varēja veikt darījumus attiecīgajos POS termināļos, neizmantojot FDL.

FDL tirgus daļa karšu darījumos kopumā atbilst sistēmiski ievērojamai maksājumu sistēmai. 2005. gadā no visiem darījumiem ar norēķinu kartēm 66.7% no darījumu skaita un 53.8% no apjoma tika apstrādāti FDL. No maksājumiem ar Latvijas banku izdotajām kartēm FDL tika apstrādāts 88.1% no maksājumu skaita un 83.4% no maksājumu apjoma, pārsniedzot sistēmiskās nozīmības robežu (sk. 61. att.). FDL apstrādāto skaidrās naudas izmaksu no bankomāta skaita un apjoma īpatsvars (44.9% un 45.1%) atbilst sistēmiski ievērojamai sistēmai, jo tā pārsniedza 25% no attiecīgā tirgus. Savukārt pārvedumus no bankomātiem iedzīvotāji pārsvarā veic savu banku bankomātos, tāpēc FDL nozīmība šajos darījumos nav būtiska (FDL tirgus daļa – 21.1% no pārvedumu skaita un 15.7 % no to apjoma).

61. attēls

**FDL TIRGUS DAĻA DARIJUMOS
AR KARTĒM (%)**

- Maksājumi ar kartēm (skaits)
- Maksājumi ar kartēm (apjoms)
- ATM izmaksas (skaits)
- ATM izmaksas (apjoms)
- ATM kredīta parvedumi (skaits)
- ATM kredīta pārvedumi (apjoms)
- ECB noteiktais rādītājs

Vērtējot finanšu riskus, saskaņā ar ECB vadlīnijām sistēma tiek uzskatīta par sistēmiski nozīmīgu, ja tās apgrozījums pārsniedz 10% no vietējās liela apjoma sistēmas vai 10 mljrd. eiro dienā. FDL vidējā apstrādāto karšu darījumu summa dienā bija 6.8 milj. latu (4.7% no 2005. gada vidējā SAMS dienas apgrozījuma), tādējādi FDL neradīja finanšu riskus maksājumu sistēmā un to neuzskata par sistēmiski nozīmīgu sistēmu.

Sīkāk analizējot finanšu riskus, tiek vērtēta arī maksājumu koncentrācija sistēmā un neto norēķina efekts. FDL piecu banku īpatsvars visiem FDL karšu darījumiem Latvijā ar Latvijā izdotajām kartēm 2005. gadā bija 89.3% no darījumu skaita un 80.9% no to apjoma, kas norāda uz augstu domino efekta risku. Vienlaikus FDL vidējais neto norēķina efekts bija 11.0%, kas norāda uz augstu sistēmas efektivitāti, tomēr, nemot vērā, ka FDL apgrozījums ir tikai 4.7% no SAMS apgrozījuma, var uzskatīt, ka sistēma nerada finanšu risku Latvijas maksājumu sistēmai.

Nemot vērā sistēmas nelielos apjomus, FDL nav sistēmiski nozīmīga sistēma un nerada finanšu riskus Latvijas maksājumu sistēmā. Taču, nemot vērā, ka karšu maksājumos tā ir vāji aizstājama un sistēmas darbības traucējumu dēļ varētu tikt ietekmēts liels klientu loks, sistēma uzskatāma par sistēmiski ievērojamu maksājumu sistēmu, tāpēc tai tiks piemēroti attiecīgie pārraudzības kritēriji un principi.

11. VĒRTSPAPĪRU NORĒĶINU SISTĒMAS

Latvijas Banka veic gan LCD vērtspapīru norēķinu sistēmas DENOS, gan Latvijas Bankas organizētās vērtspapīru norēķinu sistēmas VNS darbības pārraudzību, jo tām abām ir sistēmiski svarīga nozīme.

Latvijas Banka ieinteresēta vērtspapīru norēķinu sistēmu nepārtrauktā darbībā un vērtspapīru tirgus stabilitātē. Pirmkārt, likumā "Par Latvijas Banku" kā viens no Latvijas Bankas uzdevumiem minēta maksājumu sistēmu raitas darbības veicināšana. Nemot vērā to, ka daļa maksājumu tiek veikta saistībā ar vērtspapīru norēķiniem, problēmas vērtspapīru norēķinu infrastruktūrā var radīt arī problēmas maksājumu sistēmu darbībā. Otrkārt, saskaņā ar minēto likumu Latvijas Bankai ir tiesības piešķirt aizdevumus kredītiestādēm tikai pret atbilstošu vērtspapīru nodrošinājumu.

Pamatojoties uz minēto, Latvijas Banka veic Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēmu darbības pārraudzību. Latvijas Banka pārrauga abas Latvijā reģistrētās sistēmas, tā būtiski mazinot sistēmisko risku Latvijas finanšu tirgū. DENOS darbība nozīmīga galvenokārt saistībā ar RFB noslēgto darījumu norēķiniem un Latvijas valdības vērtspapīru sākotnējās izvietošanas un dzēšanas norēķiniem, savukārt VNS darbība – saistībā ar Latvijas Bankas monetārās politikas operāciju norēķiniem.

Veicot katras sistēmas pārraudzību, Latvijas Banka palīdz sistēmas operatoram un tās dalībniekiem apzināties potenciālos ar vērtspapīru norēķiniem saistītos riskus un šo risku ierobežošanas veidus. Latvijas Banka abās sistēmās izmanto vienādus pārraudzības pamatprincipus. Latvijas Banka ir vienīgā institūcija, kas veic Latvijā reģistrētu sistēmu pārraudzību.

Ar 2005. gada jūliju LCD veic norēķinus visiem sākotnējā tirgus darījumiem ar Latvijas valdības parāda vērtspapīriem.

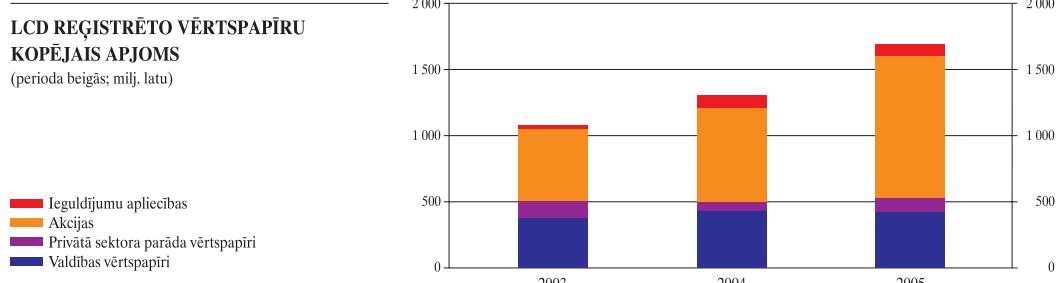
Saskaņā ar Valsts kases, Latvijas Bankas un LCD vienošanos ar 2005. gada jūliju visas Latvijas valdības vērtspapīru sākotnējās izvietošanas izsoles veic RFB, bet ar valdības vērtspapīru sākotnējo izvietošanu, procentu ienākuma izmaksu un dzēšanu saistītos norēķinus – LCD. Jaunā valdības vērtspapīru sākotnējās izvietošanas kārtība ļauj Valsts kasei efektīvāk un operatīvāk piesaistīt nepieciešamos latu re-

sursus. Turklat šajās izsolēs tagad var piedalīties plašāks ieguldītāju loks. Nemot vērā pieaugušo lielu apjoma darījumu skaitu ar valdības vērtspapīriem, šī tirgus reorganizācija vēl vairāk palielina DENOS nozīmīgumu Latvijas vērtspapīru norēķinu infrastruktūrā.

Vērtspapīru norēķinu sistēmās reģistrēto vērtspapīru kopējais apjoms 2005. gadā palielinājās. Līdz ar vērtspapīru tirgus attīstību arī vērtspapīru apgrozījums LCD noreķinu sistēmā 2005. gadā turpināja palielināties, savukārt Latvijas Bankas vērtspapīru norēķinu sistēmā tas ievērojami samazinājās sakarā ar zemo pieprasījumu pēc Latvijas Bankas piedāvātajiem kredītresursiem.

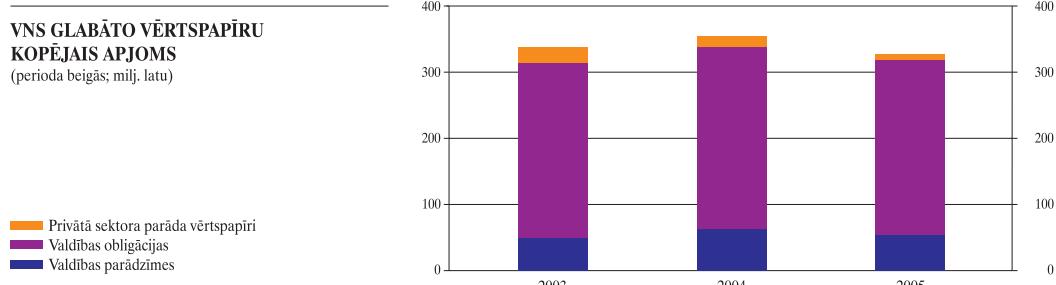
LCD tiek reģistrētas visas publiskajā apgrozībā izlaistās vērtspapīru emisijas (t.sk. arī vērtspapīri, kas tiek glabāti VNS). Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu 2005. gadā reģistrēto vērtspapīru kopējais apjoms DENOS palielinājās līdz rekordlielam apjomam (1 687 milj. latu; pieaugums 33%). Lielāko daļu no kopējā apjoma (64%) veido akcijas (sk. 62. att.).¹⁷

62. attēls

Savukārt Latvijas Bankas vērtspapīru norēķinu sistēmā 2005. gada beigās glabāto vērtspapīru apjoms bija 326 milj. latu (sk. 63. att.). Lielāko daļu (82%) veidoja Latvijas valdības obligācijas, kurās VNS dalībnieki iegādājušies gan investīciju nolūkos, gan izmantošanai par nodrošinājumu darījumos ar Latvijas Banku.

63. attēls

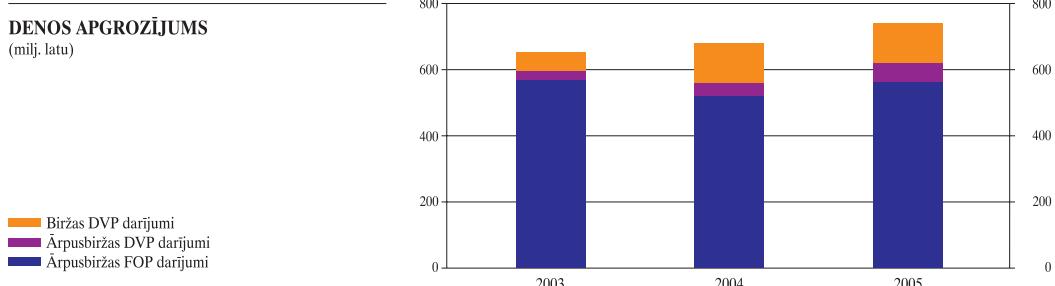

Līdz ar Latvijas vērtspapīru tirgus tālāku attīstību un izaugsmi 2005. gadā vērtspapīru apgrozījums DENOS palielinājās par 9% (sk. 64. att.). DENOS apgrozījuma lielākā daļa ir FOP norēķini (galvenokārt norēķini par liela apjoma ārpusbiržas darījumiem).

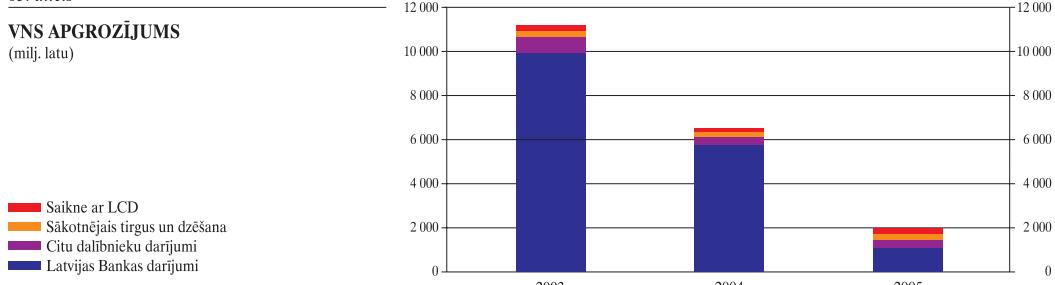
VNS vēsturiski izveidojusies kā vērtspapīru norēķinu sistēma Latvijas Bankas monetārās politikas operāciju norēķinu veikšanai. Tas vienlaikus arī izskaidro ievērojamo apgrozījumu (sk. 65. att.), tomēr salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu VNS apgrozījums 2005. gadā vairākkārt samazinājās, jo banku sektora likviditātes uz-

¹⁷ Šeit un turpmāk biržā kotētās akcijas un atvērto ieguldījumu fondu apliecības novērtētas pēc to tirgus vērtības, maksātnespējīgo emitentu akcijas – ar nulles vērtību, bet pārējie vērtspapīri – pēc to nominālvērtības.

64. attēls

65. attēls

labošanās apstākļos kredītiestādēm nebija nepieciešamības piedalīties Latvijas Bankas organizētajās kreditoperācijās.

Lielāko daļu VNS apgrozījuma tradicionāli veidoja Latvijas Bankas veiktie darījumi, kam sekoja citu VNS dalībnieku veiktie savstarpējie darījumi. Nemot vērā valdības vērtspapīru norēķinu reorganizāciju, gaidāms, ka turpmāk VNS samazināsies vērtspapīru dzēšanas norēķinu apjoms.

Risku ierobežošanas pasākumi LCD un Latvijas Bankas vērtspapīru norēķinu sistēmās nodrošina vērtspapīru norēķinu raitu veikšanu. Kredītriska novēršanai vērtspapīru norēķinos darbojas DVP princips un RFB garantiju fonds, bet likviditātes riska ierobežošanai – neto norēķinu cikls.

LCD sistēmas ietvaros DVP princips tiek izmantots RFB un atsevišķu ārpusbiržas tirgū noslēgto darījumu norēķiniem, bet VNS ietvaros – norēķiniem Latvijas Bankas darījumos ar ciemiem sistēmas dalībniekiem.¹⁸ Var konstatēt, ka kredītrisks saglabājas pārējo darījumu norēķinos, t.i., FOP vērtspapīru pārvedomos, kuros vērtspapīru norēķini notiek neatkarīgi no naudas līdzekļu norēķiniem. FOP darījumus parasti veic vērtspapīru tirgus dalībnieki, kas novērtē darījuma partnera kredītrisku kā zemu. Apkopotie statistiskie dati liecina, ka LCD sistēmā FOP darījumu īpatsvars (pēc apgrozījuma) 2005. gadā bija 76%, bet VNS sistēmā – 33%. Tas liecina, ka kredītrisks vērtspapīru norēķinos joprojām pastāv.

Vērtspapīrus iespējams pārskaitīt no vienas vērtspapīru norēķinu sistēmas otrā, izmantojot saites (*links*). Visi vērtspapīru pārvedomi starp DENOS un VNS ir FOP. Saite starp sistēmām tiek izmantota galvenokārt vērtspapīru pārvešanai vienas institūcijas ietvaros (lielākā daļa Latvijas kredītiestāžu ir abu sistēmu dalībnieces), neveicot naudas norēķinus centrālajā bankā. 2005. gadā no 23 Latvijas Republikā reģistrētajām bankām un ārvalstu banku filiālēm 22 bija VNS dalībnieces, bet 15 – LCD dalībnieces.

¹⁸ Atsevišķos Latvijas Bankas darījumu veidos, piemēram, lombarda kredītu piešķiršanā, vērtspapīri tiek ieķilāti un tādējādi nenotiek vērtspapīru ipašuma tiesību maiņa, tāpēc netiek piemērots DVP princips.

Veicot norēķinus LCD par RFB tirdzniecības sistēmā noslēgtajiem darījumiem, galvenokārt tiek izmantots norēķinu princips pēc neto vērtspapīru un naudas pozīcijām, kas būtiski samazina likviditātes riska rašanās varbūtību. Ja dalībnieks nespēj norēķināties par savu neto pozīciju, RFB tirdzniecības sistēmā noslēgtajiem darījumiem tiek izmantoti RFB garantiju fonda līdzekļi. RFB 10 gadu darbības laikā garantiju fonda līdzekļi izmantoti tikai dažas reizes, turklāt iemesls tam bija dalībnieku pieļautās neprecizitātes kļūdas. Veicot ārpusbiržas darījumu norēķinus LCD, tiek izmantots bruto norēķinu princips.

VNS sistēmā norēķini notiek tikai saskaņā ar bruto principu, tāpēc norēķinu dalībniekiem nepieciešams pirms darījuma rezervēt pilnu vērtspapīru apjomu. Gan LCD, gan VNS dalībniekiem vērtspapīru trūkuma gadījumā ir iespēja veikt savstarpējus vērtspapīru aizņemšanās un aizdošanas darījumus.

Vērtspapīru glabāšanas risks Latvijā ir minimāls, jo Latvijas normatīvie akti paredz gan dematerializētu vērtspapīru uzskaiti, gan arī vērtspapīru kontu turētāju un klientu īpašumā esošo vērtspapīru turēšanu šķirti. Noslēgto vērtspapīru darījumu naudas norēķini latos tiek veikti, izmantojot SAMS.

Saskaņā ar Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem vērtspapīru kontu turētāju un klientu īpašumā esošajiem vērtspapīriem jābūt uzskaitītiem atsevišķi, un kreditoru prasības pret vērtspapīru kontu turētāju nedrīkst segt ar klientu īpašumā esošajiem vērtspapīriem, t.sk. arī kontu turētāja maksātnespējas gadījumā. Kā vērtspapīru kontu turētāji Latvijā var darboties kredītiestādes un ieguldījumu brokeru sabiedrības, un to uzraudzību veic FTK.

Ja naudas norēķinus vērtspapīru darījumiem veic kāda no bankām, tirgus dalībniekiem var rasties naudas norēķinu risks – varbūtība, ka naudas norēķinu aģents kavēs maksājumu vai neveiks to laikus. Latvijā latos noslēgto darījumu naudas norēķini tiek veikti, izmantojot SAMS. Savukārt ārvalstu valūtās noslēgto vērtspapīru darījumu naudas norēķinus pašlaik veic kredītiestāde ar augstu kreditreitingu.

Darbības problēmas vērtspapīru norēķinos Latvijā novērojamas reti. Sistēmu operatori veic atbilstošus pasākumus operacionālo risku novēšanai.

Pieredze rāda, ka, ja LCD vai Latvijas Bankas sistēmās rodas darbības problēmas, tās tiek risinātas operatīvi. Lai gan 2005. gadā tika konstatēti atsevišķi īslaicīgi pārtraukumi Latvijas sistēmu darbībā, vērtspapīru tirgus dalībniekus tas būtiski neietekmēja.

Latvijas normatīvie akti vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā atbilst ES prasībām un tirgus dalībnieku interesēm.

Līdz ar Latvijas pievienošanos ES veikti nozīmīgi pasākumi normatīvo aktu pilnveidošanā un maksājumu un norēķinu sakārtošanā. Ar 2004. gada 1. maiju stājās spēkā likums "Par norēķinu galigumu maksājumu un finanšu instrumentu norēķinu sistēmās", kas izstrādāts, ievērojot Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas Nr. 98/26/EC "Par norēķinu galigumu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmās" prasības. Tādējādi kopš 2004. gada maija Latvijas normatīvie akti vērtspapīru norēķinu jomā atbilst starptautiskajām prasībām un praksei.

LCD noteikumi pirms apstiprināšanas tiek saskaņoti ar FTK un Latvijas Banku. Iepriekš konsultējoties ar tirgus dalībniekiem, 1. pusgadā tika mainīti LCD un VNS noteikumi. Grozījumi stājās spēkā 2005. gada jūlijā līdz ar minēto valdības vērtspapīru tirgus reorganizāciju.

Sistēmiskā riska rašanās varbūtība Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēmās ir minimāla.

Sistēmiskā riska izpausme vērtspapīru norēķinu infrastruktūrā – viena norēķinu dalībnieka nenorēķināšanās dēļ rodas problēmas citiem tirgus dalībniekiem. Šo risku var radīt jebkurš minētais risks vai vairāku minēto risku savstarpēja mijiedarbība.

Lai novērtētu šādu risku ietekmes nozīmību, nepieciešams sīkāk analizēt sistēmu dalībnieku veiktos darījumus pēc apjoma. Statistika liecina, ka 2005. gadā vislielākie darījumi apjomī saistīti ar Latvijas Bankas darījumu norēķiniem VNS, tāpēc atbilstošie Latvijas Bankas noteikumi paredz veikt pasākumus ar norēķiniem saistīto risku novēršanai. Tādējādi pašlaik sistēmiskā riska rašanās varbūtība Latvijā vērtējama kā nenozīmīga.